

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1642 januari-juni

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1642 januari-juni
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2019
15 februari 2019

CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
AAN ERYCIUS PUTEANUS [LEUVEN]
13 JANUARI 1642
2932

Antwoord op Puteanus' brief van 17 december 1641 (Worp 3, nr. 2921, p. 255) en op die van Justus Puteanus van dezelfde dag (Worp 3, nr. 2598, pp. 130-131; door Worp ten onrechte 17 december 1640 gedateerd).

Samenvatting: Huygens schrijft dat hij moeilijk kan ingaan op de verschillende door Puteanus en diens zoon Justus voorgelegde verzoeken. Hij bedankt voor een aangeboden geschrift. Hij zou de *Responsa* (naar zijn zeggen uitgegeven als antwoord op Calckmans *Antidotum*) hebben gestuurd als het boek al gedrukt zou zijn.

Door Puteanus beantwoord op 2 juni 1642 (Worp 3, nr. 3006, pp. 287-288).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs.KA XLIV, nr. 318, fols. 386r-387r: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs.KA XLV, nr. 318, fols. 111r-112r: later afschrift (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 2932, p. 261: samenvatting.

Namen: Jan Janszoon Calckman; Abraham Elsevier; Bonaventura Elsevier; Frederik Hendrik; Joannes Huygens; Maurits Huygens; Ernestine de Ligne; Joannes Piercy; Justus Cæcilius Puteanus.

Plaatsen: Brussel; Leiden.

Titels: *Antidotum* (Calckman 1641); *Orgelgebruyck*; *Responsa*.

Glossarium: organum musicum (orgel).

Transcriptie

Puteano.

13 Januarii 1642.

Nobilissime, doctissime et amplissime vir,

Gratæ mihi à Puteanis literæ, cujusvis argumenti. Ecce tamen subingratæ, quibus nuper affectus in te mei quasi periculum facere quod institueris; dici nequit quam iniquè feram. Fidem enim tuam, amicissime hostium, cujusmodi ista sunt quod petere me à Principe meo jubeas de re tantillâ et suâ, tamen supplicii chartâ, ut conveniat hostium sanè non amicissimam, utique earum ditionum, de quibus sermo est, licet publico belli jure, non humanissimam detentricem? Patere verbo ut respondeam indignas animo cælesti preces, denique sine pondere futuras, quin verò obfuturas maximè, ubi tu profuturas, nescio quid aliud agens, in animum induxisti. | 111v | Postremò non satis me duræ frontis esse, ut rogare Principem aggrediar, quod ne me autore quidem concesserit, nec rogantem fortasse satis clementer ferat.

Clarissimi viri Justi tui justissimas de socero querelas indignabundus legi. De securitate tamen Jè •*46V. @<J4 concessâ, quod optimo virorum fratri meo imputaret, satis confidebam nihil ¹reperitum iri. Mox exploranti apparuit, si quidem impetrata illa fuit, absente, inscio et invito accidisse, cum severè ²quidem ille interdixerit ne quis se inconsulto amanuensium manum | 386v | rei commodaret, ut nec factum esse singuli persanctè dejerant. Unde mirari subit, quo expediente et à quo Ordinum consensu molestus socer ejusmodi diploma obtinuerit.

Joannem Hugenium solo mihi nomine commendabilem, commendare quod volueris insuper tuis, id est, præciosissimis mihi verbis, planè Puteanæum est, et suavissimæ humanitati tuæ congruum. At hic quoque vereri subit ne amicum debilem in discrimen dederis ardui, si non desperati, successus. Quam enim hoc difficile sit, alienorum sacrorum antistitibus beneficia impetrare, quæ suo sibi jure nostri quotidie vendicant, ipse judica, et hoc expende, si quis horum tale quid Bruxellis prosequi intendat, quo vultu excipiendus sit! Hugenio illi

1. KA XLV: <reperitum>.

2. KA XLV: <quidem> ontbreekt.

porrò, quia tuo nunc ³at meo, gratificari, quâcunque potero, faciam ut gentili decet, et à Puteano rogatum. Quo interim gradu me contingat, si indicare valet, cognoscere libebit.

Gratias tandem ago, vir maxime, quod nobilissimorum operum illustre specimen denuo exhibere mihi dignatus sis, nihil Hercule minus quam ætatis vesperam de quâ dicebas sapientium, nullo minus infortunio quam tenebris plectendorum. Ego illa cum video, indignor seriò, ut sæpè feci, hinc te typographorum defectu vel incitiâ laborare, hinc familiæ molestiis | 387r | ætheriæ mentis serenitati velut nebulam intervenire. Debebas temporum iniquitate non turbari qui supra sæculum natus es. Id, cum à fortunâ non obtinueris, sapientiæ debeto, mi Puteane, et hæc futilia contemptu supera, ut ubique et semper tuus, tranquillo gradu ætatem deambules et quâcumque per musarum hortos incesseris, odorata tui, ut hactenus, legenda posteris vestigia relinquant. Excute autem, dum viges, scriniorum omnem | 112r | illam apothecam! Posthumorum incerta sors est. Tibi manda si quid rectè curatum vis. Typographorum potius quam te penuriam culpæ sinamus; Batavos nostros, longè vestris præstantiores offerimus, si argumenta sufficis, quæ impunè tractent.

Distuli hanc scriptionem eò quod adjicere destinaveram clarissimorum virorum epistolas ad me scriptas in dissertationem de organo musico, editas nunc, aut mox edendas, obtundendæ potissimum calumniæ quâ me de plebe doctor, terræ filius, ⁴protervè nuper impetivit, vulgato in illam dissertationem libello, quo ⁵ne quidem blattæ vel tineæ pasci ferant. Visus est hoc denique supplicium meruisse post pænas quas Ecclesiæ et Magistratui luculentas dedit. His te obtundere animus erat, et judicem invocare, sed postremis paginis plusculum Elzevirii inhærent. Statim ut prodierint, Lovanium advolabunt, quod me ipsum iter quam sæpissimè facere animo et affectu crede, si me amas, vir maxime, qui devotissimè tuus sum moriarque

tuus
C.H.

Vertaling

Aan Puteanus.

13 januari 1642.

Edele en geleerde heer,

Brieven van Puteanussen zijn mij altijd welkom, over welk onderwerp ze ook gaan. Maar deze laatste was toch iets minder welkom, omdat u daarmee onlangs mijn gevoelens jegens u als het ware op de proef probeerde te stellen; ik niet kan zeggen hoe vervelend ik dit vind. ⁶Met mijn welnemen, allervriendelijkste onder mijn vijanden, van dien aard zijn de verzoeken die u mij opdraagt te richten tot mijn ⁷prins over een zo kleine en toch zijne zaak, namelijk een aanbeveling voor een smekeling, zodat hij zich moet richten tot onder zijn vijanden bepaald ⁸niet de allervriendelijkste, ja zelfs van die zeggenschappen waarvan hier sprake is, zij het volgens het openbare oorlogsrecht, niet de alleraardigste houdster. Sta mij toe dat ik met een enkel woord antwoord dat deze beden een hemelse ziel onwaardig zijn, vervolgens zonder gewicht zullen zijn, ja zelfs zeer nadelig zullen zijn, terwijl u ze, met ik weet niet wat voor anders bezig, als voordelig voor u in de geest hebt gebracht. [En] tenslotte dat ik niet zo kortzichtig ben dat ik ertoe zou overgaan de prins iets te vragen dat hij zelfs wanneer het van mij kwam niet zou hebben toegestaan, en dat hij de vrager misschien niet voldoende ten goede duidt.

3. KA XLV: <ac>.

4. KA XLV: <protervè> ontbreekt.

5. KA XLV: <neque>.

6. Puteanus had in zijn brief aan Huygens van 17 december 1641 (Worp 3, nr. 2921, p. 255) verzocht of deze aan Frederik Hendrik wilde vragen diens invloed aan te wenden om Ernestine de Ligne, de weduwe van Jan van Nassau, te laten pleiten voor een drostschap van Puteanus' zoon Maximilianus in Diest.

7. Frederik Hendrik.

8. Ernestine de Ligne, de weduwe van graaf Johan van Nassau Siegen.

Met verontwaardiging heb ik de gerechtvaardigde ⁹klachten van uw edelgeleerde Justus [Cæcilius] over zijn ¹⁰schoonvader gelezen. Dat er met betrekking tot het vrijgeleide dat aan ¹deze onrechtzaaier¹ was gegund, hetgeen hij mijn voortreffelijke ¹¹broer toerekende, niets zou worden gevonden, daarvan was ik er voldoende zeker. Bij zijn navraag bleek spoedig dat, als dat [vrijgeleide] werkelijk was toegekend, zulks in zijn afwezigheid, buiten zijn weten en tegen zijn zin was gebeurd, omdat hij juist streng verboden had dat een van de klerken zonder hem te raadplegen de hand aan de zaak zou zetten, zoals zij één voor één heilig zweren dat het niet is gebeurd. Vandaar dat hij zich is gaan afvragen door wiens toedoen en in welke zitting van de Staten die vervelende schoonvader het bedoelde diploma heeft verkregen.

Dat u bovendien Joannes Huygens, alleen al vanwege zijn naam bij mij aanbevelenswaardig, aanbeveelt met uw, dat wil zeggen mij zeer dierbare woorden, is typisch Puteaans, en in overeenstemming met uw vriendelijk medeleven.¹² Maar ook hier moet worden gevreesd dat u uw behoeftige vriend hebt overgeleverd aan een scheidsgerecht met een ongunstige, zo niet hopeloze uitkomst. Oordeel immers zelf hoe moeilijk het is om beneficiën te vragen voor de hogepriesters van vreemde heiligen, die de onzen dagelijks volgens hun recht zichzelf toekennen, en bedenk ook, met wat voor reactie het ontvangen zou worden als iemand van hen zou proberen zoiets in Brussel gedaan te krijgen! Verder zal ik mij deze Huygens, nu ook de mijne, omdat hij de uwe is, laten begunstigen waar ik kan, zoals het een heer betaamt en door een Puteanus wordt gevraagd. Als hij eens kan aangeven, in welke familiebetrekking hij tot mij staat, zal ik dat graag vernemen.

Dank zeg ik u, edele heer, dat u zich hebt verwaardigd opnieuw een voortreffelijk specimen van uw edele werken in het licht te brengen, niets, bij Hercules, minder dan de levensavond, waarover u sprak, der wijzen, die moeten worden gestraft door geen minder ongeluk dan door de verborgenheid. Wanneer ik dat zie, ben ik heuselijk verontwaardigd, zoals ik vaak ben geweest, dan weer om u te zien tobben door het falen of de onkunde van de drukkers, dan weer door familieproblemen die als een wolk de sereniteit van uw etherische geest verstoren.¹³ U, die boven de eeuwen bent geboren, moest niet worden gestoord door de onrust van de tijden. Wanneer u dat niet door het lot hebt verkregen, zult u aan de wetenschap verplicht zijn, mijn Puteanus, en overwin met minachting deze futiliteiten, zodat u, overal en altijd uzelve, uw tijd doorloopt en overal waar u door de tuinen der muzen schrijdt uw welriekende voetstappen ter lezing voor het nageslacht achterlaat, zoals tot nu toe [reeds het geval was]. Schudt toch, nu het nog kan, die hele voorraad van boekrollen van u af! Onzeker is het lot van posthume werken. Draag het uzelf op als u iets op de goede wijze verzorgd wil hebben. Laten wij liever de schuld geven aan het tekortschieten van de drukkers dan aan u. Wij bieden onze Nederlandse drukkers aan, die de uwe in kunde ruimschoots overtreffen, als u onderwerpen kiest, die zij zonder gevaar kunnen behandelen.

Ik heb dit schrijven daarom uitgesteld omdat ik een ¹⁴[verzameling] brieven had willen meesturen, door voorname heren aan mij gezonden naar aanleiding van een ¹⁵verhandeling over het orgel, welke verzameling brieven net uitgegeven is of binnenkort zal worden uitgegeven, vooral om de laster af te weren waarmee een ¹⁶geleerde uit het volk, een zoon der aarde, mij onlangs schandelijk heeft aangevallen, in een ¹⁷geschrift tegen mijn Verhandeling dat zelfs de motten en de boekenwurmen niet zouden lusten. Hij lijkt nog straf te verdienen na de ondubbelzinnige boetedoening die hij jegens Kerk en magistraat heeft gedaan. Het plan was u hiermee te confronteren, en u als rechter aan te roepen, maar de ¹⁸Elzeviërs zijn blijven steken in de laatste bladzijden. Zodra die gereed zullen zijn zullen ze naar Leuven vliegen, welke reis ikzelf, geloof mij, als u mij mag, edele heer, reeds zo vaak als mogelijk met hart en ziel maak, die u toegewijd is en zal blijven

9. Deze klachten waren uiteengezet in Justus' brief aan Huygens van 17 december 1641.

10. Joannes Piercy.

11. Maurits Huygens.

12. Puteanus had in zijn brief van 17 december 1641 gevraagd of Huygens deze Joannes Huygens, priester en kennelijk brenger van beide brieven, een kanunnikaat in de Republiek zou kunnen bezorgen.

13. In het Latijn lijkt een accusativus die aan 'velut nebulam' vooraf zou moeten gaan te ontbreken.

14. *Responsa*.

15. *Orgelgebruyck*.

16. Jan Janszoon Calckman.

17. Jan Janszoon Calckman, *Antidotum* (Den Haag: Aert Meurs, 1641).

18. Bonaventura en Abraham Elzevier.

uw
Constantijn Huygens.

CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
AAN [RENÉ DESCARTES (ENDEGEEST)]
25 JANUARI 1642
2935A

Antwoord op Descartes' brief van 22 januari 1642 (Roth 1926, nr. 66, pp. 159-160; Adam 3R, pp. 775-776).

Samenvatting: Huygens bericht dat Descartes de *Objectiones septimæ* tegen zijn *Meditationes* niet via hem zal ontvangen; wél een boek over tuinen. Tevens stuurt hij Kirchers *Magnes* en zijn *Responsa*.

Bijlagen: *Magnes* (Kircher 1641); *Responsa*.

Door Descartes beantwoord op 31 januari 1642 (2938).

Primaire bron: Parijs, Bibl. Nat., Ms. Fr. Nouv. Acq. 23084, fols. 133-134: brief (dubbelvel, 20x31cm, abc | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Roth 1926, nr. 67, pp. 161-164: volledig.

— Adam&Milhaud 5, nr. 329, pp. 143-135: volledig.

— Adam 3R, pp. 777-780 = Roth 1926, pp. 161-164.

— Waard 11, nr. 1062, pp. 23-25: grotendeels (<vous sçaurez ... que j'ay mis.>, <Si je ne vous croyais ... à débiter quelque chose.>).

Namen: Francis Bacon (baron van Verulam); Jan Janszoon Calckman; Johan van Euskercken; Athanasius Kircher; Marin Mersenne; Laurens Reael; Caspar Streso.

Plaats: Calais.

Titels: 'Extract Resolutiën Kerckenraeds 's-Graven-hage (1641); *Magnes* (Kircher 1641); *Meditationes de primâ philosophiâ* (Descartes 1641); *Meditationes de primâ philosophiâ* (Descartes 2/1642); 'Le monde' (Descartes); 'Objectiones septimæ' (Bourdin 1641); *Orgelgebruyck*; *Le thrésor des parterres* (Loris 1629).

Glossarium: orgues (orgel).

Transcriptie

Monsieur,

Je n'ay pas sceu qu'il y eust quatre jours de chemin entre icy et Endegeest. Je ne vien que de l'apprendre du porteur de vostre lettre du 22e, qu'il m'a rendue il y a un quart d'heure.

Après ceste préface vous sçauvez, s'il vous plaist, qu'il y a desjà quelque temps que le Père Mersenne me promet l'honneur de cet employ en vostre service dont vous parlez, et j'avoue l'avoir attendu aveq un peu d'impatience, pour avoir subject de vous ramentevoir que je suis au monde et vostre serviteur, aveq moins d'importunité que je n'ay accoustumé de vous apporter. Mais j'ay trouvé mon attente vaine dans les pénultiesmes lettres dudit Père, qui par icelles me manda avoir changé d'avis, et que les objections des Jésuites s'adresseroyent par autre voye directement à vous.

Sa bonté a esté si grande qu'à ce dernier ordinaire, qui nous a porté noz pacquets aujourdhuy, il m'a voulu consoler par ces paroles:

Bien que je n'aye point receu de voz nouvelles à ce voyage, je ne lairray pas de vous escrire par la présente, pour vous advertir que je vien d'envoyer un grand livre des parterres ou jardins de France à Monsieur Euskercke, afin de vous le faire tenir à la première occasion, suivant la prière que Monsieur Descartes m'en a faicte.

Vous voyez, Monsieur, que dans cette bonté de | b | son naturel il tesmoigne aussi celle de son jugement, m'estimant plus capable de jardinage de France que de vostre métaphysique et de ce que les sçavants y opposent. Ces parterres donq, qui viendront par mer, ne feront que passer par mes mains aux vostres; et pense qu'Euskercke les enverra par Calais, dans d'autres hardes qu'il va me faire tenir. Fiez-vous de mon entremise: je n'ay garde de chommer en ce qui touche vostre contentement, mais le Père Mersenne a un peu tort de vous

faire tant languir après des pièces qui vous sont si nécessaires sur le point de la seconde impression de vostre livre.

Pour ce qui est du traicté de l'aymant que voyci, il m'avoit autorisé de le lire avant que m'en défaire; ce que je vien de faire aveq peine, l'ayant trouvé plein de grosses faultes de l'escrivain, qui le rendent encor plus obscur que son mauvais papier en quelques endroits. Car en général l'intention de l'auteur est fort perceptible, et ne me repens point de l'avoir parcouru. Il est vray que ce qu'il appelle démonstration ne me semble pas tousjours l'estre, mais j'ay creu en lisant, pour estre sorti depuis peu de la lecture de voz *Méditations*, que c'est là où j'ay gagné le goust si délicat qu'il n'y a plus de viande ordinaire qui me puisse satisfaire. Outre les expériences qu'il produict, et dont quelques-unes m'ont esté incognues | c | jusques ores, m'ont semblé mériter le peu de temps que j'ay mis.

Et je me souviens que ce fut une de causes pour lesquelles vous me distes un jour regretter la mort du Baron Verulam, de le veoir si soigneux et libéral en expériences particuliers. J'ay commencé à m'enquérir du moyen qu'il y pourroit avoir de jouir des remarques de feu Monsieur Reael sur ceste Pierre, qu'il avoit beaucoup estudiée. Je le pressoy fort de son vivant d'en former quelques chapitres, et il me les avoit promiz. Mais je crain *obitu immaturo preventum fuisse*.

Si je ne vous croyois à bout de l'estude *vitaë producendæ*, je diroy qu'il vous en pourroit arriver de mesme, et vous prieroy de donner vostre *Monde* au monde avant que d'en sortir. Mais j'ay apprins que c'est un traict de sagesse aux fols de laisser faire aux sages. Et *proinde tibi te committo*, et, en tout cas, aux instances du Père Mersenne, qui n'a garde de vous donner du repos, tant qu'il pourra imaginer qu'il vous reste à débiter quelque chose.

Pour bien remplir ma troisieme page (voyez que c'est de faire parler le babillard), je vous prieray de recevoir un petit livre cy-joint, où j'ay faict mettre une partie de ce qui m'a esté escrit par des gens de nostre croyance pour et contre mon discours des orgues. Un sçavant homme et un autre fol (duquel vous trouverez le chastiment dans les derniers fueillets, outre ce que le Magistrat y a porté de son autorité politique) m'ont obligé d'en user de ceste sorte. Je vous en demande pardon, si vous le désapprouvez, et véritablement seray bien ayse d'en sçavoir vostre jugement. Mais vous devriez estre plus informé du faict du sçavant homme, qui n'est pas un entretien de lettre, ni un discours mesme assez digne de vostre attention.

Je vous baise très-humblement les mains, et dans la presse du monde où je roule, vous demande tousjours quelque nouvelle du *Monde*, comme le moins entendu, mais des plus avides et insatiables de voz lecteurs, et en fin,

Monsieur,

comme vostre très-humble et très-acquis serviteur
C. Huygens.

À La Haye, le 25e de Janvier 1642.

Vertaling

Mijnheer,

Ik wist niet dat de reis van Endegeest naar hier vier dagen duurde. Ik heb dat zojuist vernomen van de bringer van uw ¹brief van de 22ste, die mij een kwartier geleden ter hand is gesteld.

Na deze inleiding moet ik u vertellen, alstublieft, dat het alweer enige tijd geleden is dat pater [Marin] Mersenne mij de eer ²beloofde mij in uw dienst te gebruiken op de manier die u meedeelt. En ik beken die met enig ongeduld te hebben afgewacht, om aanleiding te hebben u mede te delen dat ik ter wereld en uw dienaar

1. Descartes aan Huygens, 22 januari 1642 (Roth 1926, nr. 66, pp. 159-160; Adam 3R, pp. 775-776).

2. Mersenne aan Huygens, 1 november 1641 (verloren)? Op die dag schreef Mersenne aan Rivet in verband met bezwaren tegen Descartes' werk (Waard 10, nr. 1040, pp. 771-776).

ben, met minder ongemak dan ik gewoon was u te bezorgen. Maar mijn wachten is vergeefs gebleken wat betreft de voorlaatste ³brief van genoemde pater, die mij daarin meedeelde van mening te zijn veranderd en dat de ⁴bezwaren van de Jezuïeten via een andere weg direct aan u zullen worden gezonden.

Zijn goedheid is toch zo groot geweest dat hij mij met deze laatste postzending, die ons vandaag onze pakketten heeft gebracht, heeft willen troosten met de woorden:

⁵Hoewel ik met de laatste post helemaal geen nieuws van u heb ontvangen, zal ik niet nalaten u met deze post te schrijven, om u te melden dat ik zojuist een groot ⁶boek over bloembedden en tuinen in Frankrijk naar de heer [Johan van] Euskercken heb gestuurd, om u bij eerste gelegenheid erover te laten beschikken, ingevolge het ⁷verzoek dat de heer Descartes mij daartoe heeft gedaan.

U ziet, mijnheer, dat hij in deze goedheid van zijn karakter ook van de [goedheid] van zijn oordeel getuigt, door mij deskundiger te achten op het gebied van de Franse tuinkunst dan op dat van uw metafysica en hetgeen de geleerden daartegenin brengen. Deze bloembedden, die over zee zullen reizen, zullen daarom slechts door mijn handen de uwe bereiken. En ik denk dat Euskercken ze zal sturen over Calais, samen met wat andere spullen die hij me zal doen toekomen. Vertrouw op mijn tussenkomst. Ik hoed mij er wel voor om iets na te laten waar het uw tevredenheid betreft, maar pater Mersenne handelt enigszins verkeerd door u zo lang te laten wachten op stukken die zo noodzakelijk zijn voor de tweede druk van uw ⁸boek.

Wat betreft het ⁹boek over de magneet dat hierbij gaat heeft hij mij gemachtigd dit te lezen alvorens mij ervan te ontdoen. Hetgeen ik zojuist met moeite heb gedaan, aangezien ik het vol met grote fouten van de ¹⁰schrijver vond staan, die het op sommige plaatsen nog onduidelijker maakten dan het slechte papier van het boek. Want in het algemeen is de bedoeling van de auteur duidelijk te bemerken; en het spijt mij in het geheel niet het te hebben doorgenomen. Het is waar dat wat hij bewijs noemt mij dat niet altijd schijnt te zijn, maar ik bemerkte tijdens het lezen dat ik, omdat ik sinds kort de lezing van uw ¹¹*Meditationes* heb beëindigd, dáár een zo verfijnde smaak heb ontwikkeld dat gewoon vlees mij niet meer kan bevredigen. Alleen de experimenten die hij beschrijft en die mij deels tot nu toe onbekend waren hebben mij de indruk gegeven dat ze het beetje tijd dat ik eraan heb besteed verdienen.

En ik herinner mij dat het een van de redenen was waarom u mij ooit eens vertelde de dood van ¹²baron Verulam, te betreuren, omdat hij zo zorgvuldig en vrijuit met bijzondere experimenten omging. Ik ben mij gaan afvragen of er een weg zou kunnen zijn om de opmerkingen te benutten van wijlen de heer [Laurens] Reael over deze zeilsteen, die hij intensief heeft bestudeerd. Tijdens zijn leven drong ik er sterk bij hem op aan om enige hoofdstukken daarover te formuleren, en hij heeft mij die beloofd. Maar ik vrees dat ¹³zijn ontijdig verscheiden mij vóór is geweest.¹⁴

Als ik niet zou weten dat u de studie ¹⁴om het leven te rekken¹⁵ had voltooid, zou ik u zeggen dat u hetzelfde zou kunnen overkomen, en zou ik u vragen uw *Monde* aan de wereld te geven alvorens zelf eruit te vertrekken. Maar ik heb geleerd dat het een trek van wijsheid is voor dwazen om wijzen hun gang te laten gaan. En ¹⁶derhalve verwijs ik u naar uzelf,¹⁷ en, in elk geval, naar het aandringen van pater Mersenne, die zich er wel voor hoedt u rust te gunnen zolang hij zich kan voorstellen dat u nog iets te produceren heeft.

3. Mersenne aan Huygens, 25 november 1641 (verloren)? Op deze datum schreef Mersenne opnieuw aan Rivet betreffende bezwaren tegen Descartes' werk (Waard 10, nr. 1045, pp. 796-803).

4. De 'Objectiones septimæ' van Pierre Bourdin, gericht tegen Descartes' *Meditationes de primâ philosophiâ* (Parijs 1641), bedoeld om met Descartes' reacties te worden opgenomen in de tweede, Amsterdamse uitgave van de *Meditationes*.

5. Citaat uit Mersenne aan Huygens, 16 januari 1642 (verloren)? Op de genoemde datum schreef Mersenne aan Rivet (Waard 11, nr. 1056, pp. 1-6), bij welke brief een pakket voor Huygens was gevoegd.

6. Daniel Loris, *Le trésor des parterres de l'univers* (Genève 1629)?

7. Descartes aan Mersenne, 17 november 1641 (Adam ** *** **); Waard 10, nr. 1042, pp. 779-786).

8. René Descartes, *Meditationes de primâ philosophiâ* (Amsterdam 2/1642).

9. Athanasius Kircher, *Magnes sive De arte magneticâ opus tripartitum* (Rome 1641).

10. Athanasius Kircher.

11. René Descartes, 'Meditationes de primâ philosophiâ.'

12. Francis Bacon.

Om mijn derde bladzijde te vullen - zie wat er gebeurt als u een kletskaus laat spreken - vraag ik u het kleine bijgevoegde ¹³boek te willen aannemen, waarin ik een gedeelte heb opgenomen van wat lieden van ons geloof mij hebben geschreven voor en tegen mijn ¹⁴verhandeling over het orgel. Een ¹⁵geleerde en een andere ¹⁶dwaas (wiens ¹⁷afstraffing u zult vinden in de laatste bladzijden, afgezien van wat de magistraat eraan heeft bijgedragen vanuit de burgerlijke macht) hebben mij gedwongen er op deze manier gebruik van te maken. Ik vraag u vergeving, als u dat afkeurt, en ik zou werkelijk uw oordeel daarover willen weten. Maar u zou eigenlijk meer moeten weten over de verrichtingen van deze ¹⁸geleerde man, die noch een onderhoudend geschrift, noch zelfs een vertoog tot katernen vormen dat uw aandacht waard is.

Ik kus u nederig de hand, en in de drukte van de wereld waarin ik voortrol vraag ik u steeds wat nieuws over de *Monde* als de minst gehoorde, maar een van de meest begerige en onverzadigbare van uw lezers, en ten slotte,

mijnheer,

als uw nederige en toegewijde dienaar
Constantijn Huygens.

Den Haag, 25 januari 1642.

13. *Responsa*.

14. *Orgelgebruyck*.

15. Caspar Streso.

16. Jan Janszoon Calckman.

17. 'Extract uyt de Resolutiën des Kerckenraedts van 's-Graven-hage, gehouden den 20 December 1641,' in: *Responsa*, pp. 100-106.

18. Calckman.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
28 JANUARI 1642
2937

Door Sibrechtje Jansdochter aan Huygens gebracht.

Samenvatting: Ban beveelt de zaak van de brengster van de brief [Sibrechtje Jansdochter] in Huygens' aandacht aan. Zijn gezondheid gaat vooruit. Hij heeft een nieuw geschrift in het Nederlands ['Kort sangh-bericht'] ontworpen, waarvan hij spoedig een gedeelte, samen met het monochord, aan Huygens zal opsturen.

Datering: Zowel Worp als Jonckbloet geven abusievelijk 28 januari 1641 als datum. Bij Worp komt de brief onder de juiste datering nog eens voor.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Evenmin is het bekend of Huygens in de door Ban genoemd zaak actie heeft ondernomen. Ban schreef opnieuw op 28 januari 1642 (2973).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a | d; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 18, p. CXVII: onvolledig (<Methodum novam ... rem faciam>); abusievelijk 28 januari 1641 gedateerd.

— Worp 3, nr. 2620, p. 137-138: samenvatting; abusievelijk 28 januari 1641 gedateerd.

— Worp 3, nr. 2937, p. 262: fragment (<Jam a duobus ... absolvere>), rest samengevat.

Namen: Sibrechtje Jansdochter; Johannes Spijck; Jan Dirkszoon Visscher.

Titels: 'Institutiones musicæ' (Ban, in voorbereiding); 'Zangh-bericht' (Ban, in voorbereiding).

Glossarium: monochordus (monochord).

Transcriptie

¹Aan Mijnheere

Mijnheere Constantijn Hugens, Ridder, Heere tot Zulicom, Raedt en Secretaris van Zijn Hoogheijd,

in 's-Gravenhage.

Vir illustris ac nobilissime,

Latrix harum tuis verbis mihi salutem dixit, et ex amanuensis tui studiosâ instigatione valetudinis meæ statum inquisivit, et, ut aliquid certi referre posset, petiit à me literas, quibus ego ipse rem exponerem ipsiusque causam pro obtinendâ delicti à marito commissi veniâ commendarem. Miserorum preces supplicationesque nunquam repello, præcipuè ubi probitas et honestum studium emergendi personas commendant. Illius ergo lacrymis et precibus coactus, iterum audeo misellæ causam tuæ nobilissimæ humanitati insinuare et commendare, suppliciter efflagitans, ut datâ oportunitate illi patrocinium tuum impendere non dedigneris, quod ego omni tempore studiosissimè conabor omni obsequio colere quantum potis.

Valetudo hoc ineunte anno (sit tibi felicissimus) melior apparet. Oculus dexter curatus est; sinister eousque perductus, ut videam commodius solito; obest tamen aliquando. Perfecta curatio post bimestre speratur per venesectionem, nunc ex causâ differendam.

Jam à duobus ferè mensibus incepti interdum aliquid scribere, et methodum novam rejectâ priori concepi, quam linguâ vernaculâ triginta capitibus absolvam. Tertiam partem brevi spero transmittere, cum monochordo ligneo etiam absoluto. Videbatur hic posterior labor et ²mihi commodior et studiosis longè utilior, quamquam

1. Adres autograaf.

2. <mihi> autograaf.

eum tibi soli conservatum esse volo, nec divulgandum ³censeo antequam ‘Institutiones musicas’ Latinè absolvero. Si Deus adspiret conatibus meis, hoc anno rem faciam. Tu verò, Mæcenus observandissime, me anima, et ama. Vale. Harlemi, V Kalendas Februarias MDCXLII.

⁴Tuus servus
Joannes Albertus Bannius, 1642.

Vertaling

Aan de heer Constantijn Huygens, ridder, heer van Zuilichem, raad en secretaris van Zijne Hoogheid,

te Den Haag.

Edele heer,

De ⁵brenghster van deze brief heeft mij uit uw naam gegroet en op krachtig aandringen van uw ⁶klerk naar de toestand van mijn gezondheid geïnformeerd, en heeft ook, opdat zij iets met zekerheid mee terug kon nemen, mij om een brief gevraagd waarin ik de zaak zelf en de oorzaak ervan uiteen zou zetten en de zaak zou aanbevelen om vergiffenis te krijgen voor het delict door haar ⁷echtgenoot begaan. Smeebeden en verzoeken van ongelukkigen wijs ik nooit af, vooral niet wanneer ze personen betreffen die tot eerlijke arbeid genegen zijn. Aldus door haar tranen en smeebeden gedreven, durf ik weer de zaak van deze ongelukkige vrouw in uw goedgunstigheid te brengen en aan te bevelen, u smekend oproepend of u bij gelegenheid zich wilt verwaardigen uw bescherming in te zetten die ik, zoveel ik kan, voortdurend met alle toewijding zal proberen te onderhouden.

Mijn gezondheid schijnt met dit nieuwe jaar (waarin ik u alle goeds toewens) beter te gaan. Het rechteroog is genezen; het linkeroog is nu zover open dat ik er beter dan ik gewend was mee kan zien; maar soms is het weer dicht. Ik hoop op volledige genezing over twee maanden door een aderlating die nu vanwege de zaak moet worden uitgesteld.

Toch ben ik al twee maanden geleden weer begonnen met tussendoor iets te schrijven en heb ik, na verwerping van de oudere, een nieuwe ⁸tekst ontworpen, die ik in het Nederlands in dertig hoofdstukken zal afmaken. Een derde deel hoop ik u binnenkort op te sturen, samen met het dan eveneens voltooide houten monochord. Dit laatste werk scheen mij gemakkelijker en voor de belangstellenden veel nuttiger, al wil ik dat het alleen u voorbehouden is. Ik meen dat het niet openbaar moet worden gemaakt voordat ik de Latijnse ‘Institutiones musicæ’ zal hebben voltooid. Als God mijn werk steunt, kan ik dat dit jaar doen. Maar u, mijn beschermer, moet mij aansporen en aan mij denken. Gegroet. Haarlem, 28 januari 1642.

Uw dienaar
Joan Albert Ban.

3. <censeo> autograaf.

4. Kwalificatie en ondertekening autograaf.

5. Sibrechtje Jansdochter.

6. Johannes Spijck.

7. Jan Dirkszoon Visscher.

8. Bans ‘Zangh-bericht.’ De lijst met 31 hoofdstuktitels die Ban met zijn brief aan Huygens van 27 mei 1642 (**3003**) meestuurde, moet op dit werk betrekking hebben. Het op 11 november 1642 (**3182**) meegestuurde ‘Zangh-bericht,’ uit tien uitgeschreven hoofdstukjes bestaande, correspondeert *niet* met de hoofdstukkenlijst van 27 mei 1642, evenmin als de tekst van het in 1643 uitgekomen *Kort sangh-bericht* van Ban.

RENÉ DESCARTES (ENDEGEEST)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
31 JANUARI 1642
2938

Antwoord op Huygens' brief van 25 januari 1642 (**2935A**).

Samenvatting: Descartes bedankt Huygens voor de toezending van Kirchers *Magnes* en Huygens' *Responsa*.
De brief behandelt tevens nog een aantal andere zaken.

Er is geen direct antwoord van Huygens bekend. Descartes schreef opnieuw op 26 april 1642 (Roth 1926, nr. 68, pp. 167-168 en nr. 69, pp. 168-169.).

Primaire bronnen: Philadelphia (US), Historical Society of Pennsylvania, Dreer Collection: brief (dubbelvel, 17x21cm, abc | -; autograaf).

— *Lettres 2* (Descartes/Clerselier 1659), nr. 59, pp. 306-308: volledig, ongedateerd en zonder adressant.

— *Brieven 2* (Descartes/Glazemaker 1661), nr. 59, pp. 293-294: volledig (Nederlandse vertaling naar Clerselier).

— *Epistolæ 2* (Descartes/Schooten 1668), nr. 59, pp. 217-218: volledig (Latijnse vertaling naar Clerselier).

— *Epistolæ 2* (Descartes/Schooten 1682), nr. 59, pp. 217-218: volledig (Latijnse vertaling als Descartes/Schooten 1668).

— *Brieven* (Descartes/Glazemaker 1692), dl. 2, nr. 59, p. 507: volledig (Nederlandse vertaling als Descartes/Glazemaker 1661).

Vroegere uitgaven: Cousin 9, pp. 120-123: volledig, in 1643 geplaatst in 1643.

— Adam 3, nr. 267, pp. 520-525: volledig.

— Worp 3, nr. 2938, pp. 262-263: volledig.

— Roth, nr. 67a, pp. 164-166: volledig.

— Adam&Milhaud 5, nr. 330, pp. 146-148: volledig.

— Adam 3R, pp. 780-782: = Roth 1926, pp. 164-166.

— Waard 11, nr. 1064, pp. 28-29: gedeeltelijk (<Je ne me repens ... l'escrit des Jésuites>).

Namen: Jan Janszoon Calckman; David; Jacques Grandamy; Athanasius Kircher; Marin Mersenne; Orpheus; Alphonse Pollot; Laurens Reael; Caspar Streso.

Plaats: Utrecht.

Titels: *Antidotum* (Calckman 1641); *Orgelgebruyck*; *Responsa*; 'Le monde' (Descartes); 'Objectiones septimæ' (Bourdin 1641).

Glossarium brief: chant (gezing); harmonie (harmonie); harpe (harp); orgues (orgel).

Glossarium Nederlandse vertaling: *harmonia* (harmonie); harp (harp); orgelen (orgel); samenstemming (harmonie).

Glossarium Latijnse vertaling: *harmonia* (harmonie); lyra (harp); organa (orgel).

Transcriptie

Monsieur,

Je ne m'estonne plus qu'on contredise à mes escrits et que mes opinions rencontrent ¹des adversaires, puisque vostre innocent traité de l'usage des orgues, qui est plus doux que leur harmonie, ²et qui devrait estre aussy puissant pour appaiser les esprits malins que la harpe de David ou les chants d'Orphée, a trouvé des amateurs de discorde qui l'ont impugné. ³J'ay pris plaisir à voir, par la fin du livre que vous m'avez fait l'honneur de

1. Clerselier: <beaucoup d'adversaires>.

2. Clerselier: <que je ne croyois pas moins puissant que la harpe de David _ pour chasser les esprits malins> in plaats van <qui devrait estre ... les chants d'Orphée,>.

3. Clerselier: <J'ay pris plaisir de voir, à la fin du livre que vous m'avez fait l'honneur de m'envoyer, comment la seule ombre de vostre nom peut fulminer et fraper de haut ceux qui le | 307 | méritent; vous n'eussiez sceu choisir une meilleure façon de répondre aux impertinences d'un étourdy.>.

m'envoyer, comment la seule ombre de vostre nom peut foudroyer ceux qui ne méritent pas d'estre défait de vostre main; vous ne pouviez choisir une meilleure façon de répondre aux impertinences d'un étourdy. ⁴Pour les N.B. que j'ay veus au commencement de ce mesme livre, je veux bien croire qu'ils viennent d'un sçavant homme, mais je ne voy point qu'ils contiennent de démonstrations, ⁵et il me semble que c'est vouloir un peu trop faire le censeur en des matières où il y a des raisons à dire de part et d'autre, que de se vouloir opposer à celles qui ont esté escrites par une personne de | b | vostre sorte. ⁶J'ignore entièrement l'histoire du tems, ce qui fait que je ne puis voir que l'écorce des choses.

⁷Je ne me répens pas, non plus que vous, d'avoir leu le traité de l'aymant, bien que il n'y ait aucune de ses raisons qui vaille, et que je n'y aye trouvé qu'une seule expérience qui soit nouvelle, à sçavoir que, l'assieu de l'aymant estant perpendiculaire sur l'horizon, il y a un certain point de son équateur qui se tourne naturellement vers le pôle du monde, et que c'est tousjours le mesme point qui regarde ainsy le pôle, encore que la pierre soit portée en divers lieux. ⁸Mais cète seule expérience vaut beaucoup, principalement s'il est vray, comme il assure, que ce point ne décline point du tout du pôle, ainsy que font les aiguilles, ce que j'ay beaucoup de peine à croire. ⁹Et si je sçavois où trouver des ayments sphériques, je tascherois d'en déchiffrer la vérité. ¹⁰Mais je ne me souviens point d'en avoir vu entre les mains de feu Monsieur Reael, ce qui me fait croire qu'il n'y en a guères en ce país. ¹¹Et je ne fais pas tant d'estat de mes spéculations que d'en vouloir faire tourner tout exprès.

Je suis bien honteux des libertés que | c | prend le Père Mercenne de se servir pour moy de vos adresses, et je vous suis très-obligé de ce que vous luy permètez. Nous ne sommes pas maintenant en la saison de voir des jardins, et j'espère qu'ils viendront bien plus à propos vers le printems.

¹²Il y a 4 ou 5 jours que j'ay l'escrit des Jésuites. C'est un prisonnier ¹³qui est entre mes mains, et que je désire traïter le plus courtoisement que je pourray. Mais je le trouve si coupable, que je ne voy aucun moyen de le sauver. J'assemble tous les jours mon conseil de guerre sur ce sujet, et j'espère que dans peu de tems vous en pourrez voir le ¹⁴procès.

¹⁵Peut-stre que ces guerres scholastiques seront cause que mon Monde se fera bientost voir au monde, et je croy que ce seroit dès à présent, sinon | 308 | que je veux auparavant luy faire apprendre à parler Latin, ¹⁶Et je le feray nommer *Summa philosophia*, affin qu'il s'introduise plus aysement en la conversation des gens de l'eschole, qui maintenant le persecutent et taschent à l'étouffer avant sa naissance, aussy bien les Ministres que les Jésuites. ¹⁷Monsieur de Pollot vous en peut dire des nouvelles, de ce qu'il a vu à Utrecht, où il a aydé à combattre pour moy.

4. Clerselier: <Et pour>.

5. Clerselier: <et il me semble que c'est vouloir un peu trop faire le pédagogue ou le censeur en des matières où il y a des raisons à dire de part et d'autre, que de se vouloir opposer à celles qui ont desjà esté escrites par un honneste homme.

6. Clerselier: <Mais je ne sçay rien de l'histoire et ne puis si bien juger des raisons.>

7. Clerselier: <Pour le traité de l'ayman, je ne me répens pas, non plus que vous, de l'avoir leu, bien que les raisonnemens ne vaillent rien du tout, et que je n'y trouve qu'une seule expérience qui soit nouvelle, à sçavoir que, l'acier de l'aymant estant perpendiculaire sur l'horizon, un certain point de son équateur qui est tousjours le mesme, en quelque quartier du monde que ce soit, se tourne naturellement vers le pôle.>

8. Clerselier: <Car cette expérience vaut beaucoup. Mais je crains qu'il ne soit mépris en ce qu'il est vray, comme il assure, que ce point de l'équateur de l'ayman ne décline jamais du pole du monde, ainsy que font les aiguilles des boussoles.>

9. Clerselier: <Et si je pouvois jouir pour quelque temps d'un ayman sphérique, je tascherois d'en déchiffrer la vérité, et trouverois peut-estre quelqu'autre chose.>

10. Clerselier: <Mais je ne me souviens point d'en avoir vu à feu Monsieur Reael, ce qui me fait croire que peut-estre il n'y a aucun en ce país.>

11. Clerselier: <Et je ne fais pas ... vers le printems.> ontbreekt.

12. Clerselier: <Au reste j'ay maintenant receu l'écrit que j'attendois de vostre part.>

13. Clerselier: <que j'ay> in plaats van / instead of <qui est>.

14. Clerselier: <succès>.

15. Clerselier: <Peut-stre que ces guerres scholastiques seront cause que mon Monde sera bientost vu dans le monde, et je croy que ce seroit dès à présent, sinon qu'il doit auparavant _ apprendre à parler Latin.>

16. Clerselier: <et prendre le nom de Summa philosophia, pour estre plus aysement admis en la conversation des gens de l'eschole, qui _ le persecutent et taschent à l'étouffer avant sa naissance, aussy bien les Ministres et les autres.>

17. Clerselier: <Monsieur de Pollot vous en peut dire des nouvelles. Il nous a aidé à gagner des batailles à Utrecht, ou plutost à nous retirer bagues sauvés, car nous n'y avons guères gagné.>

Je suis,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
Descartes.

¹⁸D'Endegeest, ce 31 Janvier 1642.

Vertaling

Mijnheer,

Ik verbaas me er niet meer over dat men tegen mijn geschriften in het geweer komt, en dat mijn meningen op tegenstand stuiten, aangezien [zelfs] uw onschuldige ¹⁹verhandeling over het gebruik van het orgel, die nog vriendelijker is dan de harmonie ervan, en die evenveel kracht zou moeten hebben om de kwaadaardige geesten mild te stemmen als de harp van David of de gezangen van Orpheus, liefhebbers van onenigheid heeft gevonden, die die [verhandeling] hebben aangevochten. Het deed mij genoeg om te zien, aan het eind van het ²⁰boek dat u mij heeft willen toezenden, dat alleen al de schaduw van uw naam diegenen kan verpulveren die het nog niet verdienen door uw hand te worden vernietigd; u had geen betere manier kunnen kiezen om te reageren op de impertinenties van een ²¹dwaas. Wat betreft de ²²opmerkingen die ik in het begin van hetzelfde boek heb gezien: ik neem gaarne aan dat deze afkomstig zijn van een geleerd ²³persoon, maar ik zie in het geheel niet dat zij iets aantonen, en het schijnt mij toe dat hij een beetje teveel de censor wil zijn, in aangelegenheden waar er redeneringen pro en contra naar voren zijn te brengen, door zich te willen verzetten tegen de redeneringen die zijn geschreven door een individu van uw niveau. Ik ben volledig onkundig van de geschiedenis ervan, zodat ik slechts de buitenkant van de zaken kan zien.

Ik heb er geen spijt van, evenmin als u, dat ik de ²⁴verhandeling over de zeilsteen heb gelezen, hoewel niet één van de redeneringen steekhoudend is, en ik erin slechts één experiment heb aangetroffen dat nieuw is, namelijk dat er, wanneer de as van de magneet loodrecht op het platte vlak staat, een zeker punt is van zijn evenaar dat zich vanzelf naar de pool van de wereld richt, en dat het altijd hetzelfde punt is dat zo naar de pool kijkt, ook al wordt de steen naar verschillende plaatsen gebracht. Maar dit ene experiment is veel waard, vooral als het waar is, wat ²⁵hij verzekert, dat dit punt in het geheel niet wijkt van de pool, zoals de naald [van een kompas] doet, hetgeen ik eigenlijk niet kan geloven. En als ik zou weten waar ik bolvormige magneten zou kunnen vinden, zou ik proberen achter de waarheid te komen. Maar ik herinner mij niet er ooit een te hebben gezien in de handen van wijlen de heer [Laurens] Reael, hetgeen mij doet geloven dat er nauwelijks een is in dit land. En ik vertrouw niet zoveel op mijn speculaties om daarvoor speciaal een te laten draaien.

Ik schaam mij voor de vrijheden die pater [Marin] Mersenne neemt om zich voor brieven aan mij van uw adres te bedienen, en ik ben u zeer verplicht voor het feit dat u hem dat toestaat. Het is nu niet het seizoen dat we ²⁶tuinen kunnen gaan bekijken, maar ik hoop dat zij van beter pas zullen zijn tegen de lente.

Sinds vier of vijf dagen ben ik in het bezit van het ²⁷geschrift van de Jezuïeten. Het is als een gevangene in mijn handen, die ik zo vriendelijk als ik kan wil behandelen. Maar ik vind hem zo schuldig dat ik geen weg

18. Clerselier: Plaats/datumaanduiding ontbreekt.

19. *Orgelgebruyck*.

20. *Responsa*.

21. Jan Janszoon Calckman.

22. De 'Notæ' van Caspar Streso (*Responsa*, pp. 8-15).

23. Caspar Streso.

24. Vermoedelijk een handschrift van Jacques Grandamy; zie Verbeek e.a. 2003, p. 16.

25. Athanasius Kircher.

26. Het ongeïdentificeerde 'Livre des jardins,' door Mersenne naar de Republiek gestuurd, maar pas vertrad, in april 1642 aangekomen. Zie Waard 11, p. 29 (n. 1).

27. Pierre Bourdin, 'Septièmes objections' (1641).

zie om hem te redden. Elke dag roep ik mijn Raad van Oorlog bijeen om over hem te beraadslagen, en ik verwacht dat u over korte tijd de afloop ervan zult kunnen zien.

Misschien zullen die scholastieke ²⁸twisten er de oorzaak van zijn dat mijn ²⁹'Monde' zich spoedig aan de wereld zal laten zien, en ik geloof dat dat vanaf vandaag zou zijn, als ik hem niet eerst Latijn zou willen laten leren spreken. En ik zal hem *Summa philosophiæ* laten noemen, zodat hij gemakkelijker wordt opgenomen in de conversaties van geschoolde lieden, die hem nu vervolgen en hem proberen te verstikken vóór zijn geboorte, zowel de dominees als de Jesuïeten. De heer [Alphonse] Pollot kan u er meer over vertellen, van wat hij in Utrecht heeft meegemaakt, waar hij heeft geholpen voor mij te strijden.

Ik ben,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
[René] Descartes.

Endegeest, 31 januari 1642.

Nederlandse Vertaling

NEGENENVIJFTIGSTE BRIEF

Op de Handeling van zeker Heer, die hy van d'Orgelen had gemaakt.
Van een nieuw vond in de zeilsteen. Enige andere berichten.

Aan mijn Heer ***.

Mijn Heer, ik ben niet meer verwondert van dat men mijn schriften tegenspreekt, en dat mijn gevoelens veel tegenstreevers vinden, dewijl uw onnozele ³⁰ aHandeling van 't gebruik der Orgelen, die zoeter is dan hun ³¹ b samenstemming, en die ik niet min machtig acht als Davids harp, om de boze geesten te verdrijven, liefhebbers van onëenigheid, die haar bestreden hebben, gevonden heeft. Ik heb vermaak geschept met in 't einde van 't boek, dat u belijft heeft aan mij te zenden, te zien hoe d'enige schaduw van uw naam de genen, die 't verdienen, kan blixemen en van omhoog treffen. Gij konde geen beter middel hebben gekosen, om op d'ongerijmtheden van een onbesuist man t'antwoorden. Wat de NB aangaat, die ik in 't begin van dit zelfde boek gezien heb, ik wil wel geloven dat zij van een geleert man komen, maar ik zie niet dat zij ³² c betogingen in hebben: en mij dunkt dat men een weinig te veel de schoolmeester of ³³ d berisper wil spelen in zodanige zaken, daar in van weerzyden redenen zijn, als men zich tegen de genen wil stellen, die alreê van een eerlijk man geschreven zijn. Doch ik weet niets van de geschiedenis, en kan niet zo veel van de redenen oordelen.

³⁴ Wat de ³⁵ e Handeling van de zeilsteen aangaat, ik heb niet meer berou als gij van dat ik haar gelezen heb, schoon de ³⁶ f redeneringen geheeliyk niets waerdig zijn, en ik daarin niet meer dan een enige ³⁷ g ondervinding, die nieu is, vind, te weten dat, als het staal van de zeilsteen ³⁸ h lootlyniglyk op de ³⁹ i zichteinder is, een zeker

28. Tussen Descartes en Bourdin.

29. René Descartes, 'Le monde, ou Traité de la lumière,' pas gepubliceerd in 1664.

30. Marge: 'a. *Tractatus.*'

31. Marge: 'b. *Harmonia.*'

32. Marge: 'c. *Demonstrationes.*'

33. Marge: 'd. *Censor.*'

34. Marge: 'Van een nieuwe ondervinding van de zeilsteen.'

35. Marge: 'e. *Tractatus.*'

36. Marge: 'f. *Ratiocinia.*'

37. Marge: 'g. *Experimentum.*'

38. Marge: 'h. *Perpendiculariter.*'

39. Marge: 'i. *Horizon.*'

punt van zijn ⁴⁰ k evenaar, die altyt dezelfde is, in welke delen des werrelts het ook is, zich naturelyk naar ⁴¹ l 't aspunt keert; want dese ondervinding is veel waerdig. Maar ik vrees dat zy veracht zal worden, omdat hy versekert dat dit punt van des zeilsteens evenaar nooit van 't aspunt des werrelts afwykt, gelyk de naalden der kompassen doen. En indien ik 't gebruik van een ⁴² m klotsche zeilsteen voor enige tyt mogt genieten, zo zou ik trachten de waarheit daaraf uit te vinden; en ik zou misschien noch iets anders vinden. Maar my heugt niet dat ik zodanig een by wylen Mynheer Reaal gezien heb; 't welk my geloven doet dat 'er misschien geen in dit lant is.

Voorts, ik heb nu 't schrift, dat ik van uwentwegen verwachtte, ontvangen. 't Is een gevangen, die ik in myn handen heb, en die ik zo heuschelyk, als my mogelyk zal zijn, begeer te handelen. Maar ik bevind hem schuldig, dat ik geen middel zie om hem te sparen. Ik vergader dagelyks myn krygsraat over dese zaak; en ik verhoop dat gy binnen korte tyt het gevolg daaraf zult zien.

Dese schoolse oorlogen zullen misschien oorsaak zijn van dat men myn Werrelt welhaast in de werrelt zal zien. En ik geloof dat het van nu af zou zijn, zo hy niet eerst Latyn moest leren spreken, en de naam van *Summa philosophiæ* [*Kort begrip der wysbegeerte*] aannemen, om gemakkelyker in d'omweggang der lieden van de school aangenomen te worden, die, zowel als de predikanten en anderen, hem vervolgen, en voor zijn geboorte trachten te verstikken. Mynheer van Pollot kan tyding daaraf aan u zeggen. Hy heeft ons stryden t'Utrecht helpen winnen of eer geholpen dat wy met behoude lyf en goet daaraf zijn gekomen. Want zeker wy hebben 'er weinig gewonnen.

Latijnse Vertaling

EPISTOLA LIX.

Ad Dominum ***,

De ejus tractato de organorum usu. De novo experimento in magnete. Varia.

Non amplius miror quod scripta mea impugnentur, et quod opiniones meæ adversarios multos habeant, quandoquidem innocuus tuus de organorum usu tractatus, ipsa illorum harmonia suavior, et quem non minus, quam lyram Davidis, validum putabam ad spiritus malignos arcendos, invenit discordiæ amatores, qui illum impugnaverint. Volupe fuit mihi ad finem libri, quo me condecorasti, videre quomodo sola tui nominis umbra reos fulminare et ex alto ferire potuerit; non poteras meliorem viam inire respondendi inconsiderati illius ineptiis; et quod ad rationes NB, quas in ejusdem libri initio vidi, nolim quidem inficiari illarum auctorem doctum esse, sed nullas tamen demonstrationes illic video: in rebus autem utrinque disputabilibus is mihi videtur Pædagogum aut censorem nimis affectare, qui rationes ab ingenioso quopiam scriptas impugnare aggreditur; sed historiam ignoro, atque adeo de pondere rationum haud ita bene judicare possum.

Quantum ad tractatum de magnete, non pœnitet me illum legisse, quanquam illius ratiocinia nullius planè sint ponderis, unumque tantum in illo novum experimentum reperiam, nempe quod, cum chalybs magnetica est ad horizontem perpendicularis, certum quoddam æquatoris ejus punctum, quod in quâlibet mundi parte semper idem manet, ad polum sponte suâ se convertat. Hoc enim experimentum magni facio. | 218 | Sed vereor ne hallucinatus fuerit, dum asserit illud æquatoris magnetici punctum à polo mundi nunquam declinare ut nauticarum pixidum acus. Et si possem ad tempus sphæricum magnetem habere penes me, conarer hujus rei veritatem explorare, et aliquid præterea alius forsan reperirem. Sed non memini me hujus figuræ ullum vidisse apud Dominum Reael, unde colligo istiusmodi nullum in hâc regione haberi.

Cæterum accepi scriptum, quod à te expectabam. Puta esse captivum, quem cupio, quam humanissimè potero, tractare, sed illum usque adeò reum deprehendo ut nullam ejus saluti viam videam superesse. Polemicum meum de illo consilium quotidie habeo, ejusque sortem intra paucos dies cognoscere poteris.

40. Marge: 'k. *Æquator.*'

41. Marge: 'l. *Polus.*'

42. Marge: 'm. *Magnes sphæricus.*'

Fortasse bella hæc scholastica causa erunt Mundo meo prodeundi prepediem in mundum, et statim prodiret, nisi antea Latinè loqui docendus esset, et appellandus *Summa philosophiæ*, quo facilius admittatur in consortium scholasticum, qui illum hostiliter persequuntur, atque ante partum conantur suffocare, ut et minsitri et alii. Dominus à Pollot multa de his tibi renunciare poterit. Ille enim nobis auxilio fuit ut victorias Ultrahecti reportaremus, vel potius ut salvi effugeremus, spolia enim vix ulla retulimus.
Vale.

JACOBUS REVIUS (LEIDEN)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
7 FEBRUARI 1642
2943

Samenvatting: Revius stuurt Huygens via Vorstius zijn *Over-Ysselsche sangen*. Hij zou zijn psalmbewerkingen eveneens hebben gestuurd, wanneer hij deze in voorraad gehad zou hebben. Desgewenst wil hij ze alsnog sturen.

Bijlage: *Over-Ysselsche Sangen* (Revius 1634).

Aan Huygens gezonden met een begeleidende brief van Vorstius van 11 februari 1642 (Worp 3, nr. 2945, p. 265). Door Huygens beantwoord op 17 februari 1642 (Worp 3, nr. 2953, p. 267).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 21x31cm, a | d; autograaf). [1895 Amsterdam, coll. H.A.J. Lütge]

Vroegere uitgaven: Posthumus 1895, p. 289 (n. 1): gedeelte (<Quamquam autem sciam ... omnem operam dabo.>).

— Worp 3, nr. 2943, p. 265: samenvatting.

Namen: Petrus Dathenus; Adolphus Vorstius.

Plaatsen: Deventer.

Titels: *De CL Psalmen Davids* (Dathenus/Revius 1640).

Glossarium: psalmus (psalm).

Transcriptie

Amplissimo, nobilissimo, clarissimo Domino

Domino Constantino Hugenio, Equiti, Consiliario Celsissimi Principis, etc.,

Hagæ-Comitis.

Amplissime et nobilissime Domine,

Nuper cum clarissimus Dominus Dominus Vorstius, quæ ipsius est humanitas, amicè mecum colloqueretur, incidit in sermonem de Tuâ Amplitudine, cui non ingratum fore dicebat, si meorum poëmatorum exemplar nancisceretur. Quamquam autem sciam hoc esse in lucum ligna ferre, tamen, cum mihi hoc exemplar superesset, ausus fui id ad Amplitudinem Tuam mittere, cui hoc saltem inde voluptatis obtinget, ut, tam perditarum nugarum collatione, splendorem et majestatem suæ poëseos recognescat. Mihi verò si ineptus liber pararius fuerit ad conciliandam Tuæ Amplitudinis benevolentiam, præclarè mecum actum putabo, ac, ne me omnino Tuæ Amplitudinis favore indignum præstem, omnem operam dabo.

Adjunxissem correctos à me psalmos Dathenicos, si habuissem. Curabo autem ut Daventriâ huc advehantur et ad Amplitudinis Tuæ manus perveniant, si id Amplitudini Tuæ gratum esse ¹comp[e]rero

Vale, vir amplissime et nobilissime. Lugduni-Batavorum, 7 Eidus Februarias 1642.

Tuæ Amplitudini studiosissimus
Jacobus Revius.

1. In de oorspronkelijke brief is de [e] weggevallen doordat het paper ter plekke is ingescheurd.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, raad van Zijne Hoogheid de prins [van Oranje], enz.,

te Den Haag.

Edele heer,

Toen ik onlangs de heer [Adolphus] Vorstius, die de vriendelijkheid zelve is, een vriendschappelijk gesprek voerde, viel uw naam, in welk verband hij [Vorstius] opmerkte dat het u niet onaangenaam zou zijn een exemplaar van mijn ²gedichten te ontvangen. Hoewel ik weet dat dit zoveel is als hout naar het woud brengen, heb ik toch gedurfd dit exemplaar, aangezien het nog over was, u toe te sturen, waaraan u tenminste nog het genoegen kan smaken om na vergelijking met deze hopeloze beuzelarijen de luister en heerlijkheid van uw eigen dichtkunst vast te stellen. Indien echter dit ongeschikte boek mij een makelaar zal zijn geweest om uw welwillendheid tot stand te brengen, dan zal ik menen dat mij iets heel goeds is overkomen, en ik zal alle moeite doen om uw gunst volstrekt niet onwaardig te zijn.

Ik zou mijn ³herziening van de Datheense psalmen wel hebben bijgevoegd, als ik ze bij de hand zou hebben gehad. Ik zal er echter zorg voor dragen dat ze uit Deventer naar hier worden gezonden en dat ze in uw handen komen, ⁴wanneer ik zal hebben vernomen dat u dat op prijs stelt. Gegroet, edele heer. Leiden, 7 februari 1642.

Uw dienstwillige
Jacobus Revius.

2. Jacobus revius, *Over-Ysselsche sangen en dichten* (Deventer: Nathaniël Cost, 1634).

3. Petrus Dathenus, *De CL Psalmen Davids*, herziening Jacobus Revius (Deventer: Nathaniël Cost, 1640).

4. De zending vond pas plaats in 1645, toen Revius reageerde op de toezending door Huygens van diens *Momenta desultoria*. Zie Revius aan Huygens, 20 januari 1645 (3878).

PHILIP ERNST VEGELIN (LEEWARDEN)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
14/24 FEBRUARI 1642
2956

Antwoord op Huygens' brief van 6 februari 1642 (Worp 3, nr. 2941, p. 264).

Samenvatting: Vegelin schrijft onder meer dat zijn meester Willem Frederik van Nassau Dietz een huis te Den Haag heeft gekocht en dat hij hoopt dat de onwelluidende smidse in de buurt zal verhuizen. In een postscriptum kondigt hij aan dat Hibauld de archiviola de gamba gereed heeft.

Door Huygens ontvangen op 3 maart 1642. Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Vegelin schreef opnieuw op 28 februari 1642 (Worp 3, nr. 2958, p. 269).

Primaire bron

Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 19x30cm, abc | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 2956, p. 268: onvolledig (<J'ay remarqué ... de la ville>, <Enfin nostre grand ... de Ratisbonne>), rest samengevat.

— Waard 11, nr. 1069, p. 44: fragment (<Le Père Mersenne ... de Ratisbonne>).

Namen: Hendrik Bruno; Sophia Hedwig van Brunswijk; Charles du Bosc; Galileo Galilei; Pierre Hubauld; Marin Mersenne; Willem Frederik van Nassau Dietz; Pluto.

Plaatsen: Holland, Regensburg, Rouen.

Glossarium: archiviole (archiviola), charybary (ketelmuziek), desharmonique (dissonant), musique (muziek).

Transcriptie

^{1 2}Monsieur,

Je voy bien que l'eau dont il vous a pleu m'arrouser, dans toutes les occasions où vostre beau jugement a jugé que la nécessité le demandoit, et que l'affection de laquelle vous m'honorez vous le dictoit, n'est pas encore tarie, puisqu'elle la fait rejallir jusques dans ces quartiers. Ce sont des obligations qui ne se peuvent revenger, et principalement d'une personne qui ne possède rien qu'il ne vous soit entièrement acquis. Mais au cas que vous ne soyez content de mes protestations et recognoissances, je vous prieray très-humblement d'accepter la monnoye de la quelle on paye les déitez, qui est la bonne volonté, laquelle sera tousjours accompagné du désir de vous faire veoir en toutes les occasions que je suis et demeureray le plus humble et plus fidelle de tous vos serviteurs.

Mon Seigneur et Maistre se sent fort-obligé envers vous de ce qu'il vous a pleu partager à ces justes regrets de | b | mort inopinée de Madame sa digne mère. Nous faisons des préparations pour luy rendre le dernier devoir de nature, et ce en suivant l'ombre de son âme dans le repos de la terre le 10/20 du mois de Mars prochain.

J'ay remarqué autresfois, en me promenant avec Monsieur Bruno, qu'on pourroit planter quelques arbres auprès les statues érigées au milieu de vostre jardin. Et d'autant que Mondit Seigneur a une quantité d'orengers et autres pièces fort rares, desquels il veut faire la distribution à ses amys, je vous supplie me faire sçavoir si vous en désirez quelques arbres, et je prendray l'occasion de les envoyer en peu de temps avec nos bagage en Hollande.

Espérant de vous estre proche voisin dans la maison de Mondit Seigneur, laquelle il a acheptée pour 22 mille livres, je vous supplie au nom de mon maistre de ménager par vostre adresse que le charybary que fait ce forgeon de Pluton avec sa musique desharmonique puisse aller chercher les quartiers de la lune de l'autre costé de la ville. | c |

Au reste je supplie l'éternel de vous combler de toutes les bénédictions et prospérités temporelles et éternelles et me faire la grace que je puisse estre et demeurer jusque'au dernier souspir de ma vie,

1. Aan de voet van de pagina: 'A Monsieur de Zuylicheim, etc.'

2. Ontvangstnotitie van Huygens: 'R 3 Martii 42.'

Monsieur,

vostre très-humble, très-fidelle et très-obéissant serviteur
Vegilin.

De Lewarde, ce 14/24 de Febvrier 1642.

Enfin nostre grand menteur Hibauld a promis à Monsieur Bosch de luy faire tenir vostre archiviole, à la fin de ce mois. J'en ay désja ordonné à Rouen de l'envoyer promptement en ce Pays-Bas. Le Père Mersenne ne sonne mot, la mort de G. Galilée l'a sans doute grandement attristé. Je luy ay envoyé naguères 2 petites pierres d'aymant, qui me sont venues de Ratisbonne.

Vertaling

Mijnheer,

Ik zie wel dat het water waarmee u mij heeft willen besproeien in alle gelegenheden dat u dat noodzakelijk vond en dat uw gezindheid jegens mij u dat opdroeg, nog niet opgedroogd is, omdat die [gezindheid] het [water] tot in deze streken doet neerspatten. Het zijn verplichtingen die niet kunnen worden gecompenseerd, vooral niet door iemand die niets bezit wat hij niet geheel aan u te danken heeft. Maar in het geval dat u niet genoeg heeft aan mijn verklaringen en erkentelijkheden, zal ik u nederig verzoeken om het geld te aanvaarden waarmee men de godheden betaalt, namelijk de goede wil, die altijd vergezeld zal gaan door de wens u bij alle gelegenheden te laten zien dat ik de nederigste en trouwste van al uw dienaren ben en zal blijven.

Mijnheer mijn ³meester voelt zich zeer verplicht jegens u omdat u heeft willen deelnemen in de terechte droefenis over het onverwachte verscheiden van mevrouw zijn waarde ⁴moeder. Wij zijn bezig met de voorbereidingen om haar de laatste eer te bewijzen, waartoe wij de schim van haar ziel op de 20ste maart aanstaande zullen volgen naar haar rustplaats in de aarde.

Al wandelende met de heer [Hendrik] Bruno merkte ik laatst op dat men enkele bomen zou kunnen planten bij de standbeelden die in het midden van uw tuin zijn opgericht. En omdat mijn meester een zekere hoeveelheid sinaasappelbomen en andere zeldzame soorten heeft die hij wil uitdelen onder zijn vrienden, vraag ik u of u mij wilt laten weten of u daarvan enkele bomen wenst. Ik zal dan de gelegenheid benutten om ze binnenkort met onze bagage naar Holland te sturen.

In de hoop uw naaste buur te kunnen zijn in het huis van mijn genoemde heer, dat hij heeft gekocht voor *f* 22000, vraag ik u uit naam van mijn meester door een verzoek uwerzijds te regelen dat de ketelmuziek die deze smid van Pluto met zijn dissonante muziek veroorzaakt, de kwartieren van de maan zal gaan opzoeken vanuit de andere kant van de stad.

Tenslotte smee ik God dat Hij u overstelpt met alle zegeningen en voorspoed, zowel de tijdelijke als de eeuwige, en mij het te gunnen te zijn en te blijven tot mijn laatste ademtocht,

mijnheer,

uw nederige, trouwe en gehoorzame dienaar
Philip Ernst Vegelin.

Leeuwarden, 24 februari 1642.

3. Willem Frederik van Nassau Dietz.

4. Sophia Hedwig van Brunswijk.

Uiteindelijk heeft onze grote leugenaar [Pierre] Hubauld aan de heer [Charles] du Bosc beloofd dat deze laatste uw archiviola aan het eind van deze maand in handen zou hebben. Ik heb in dezen reeds opdracht gegeven naar Rouen om hem onmiddellijk naar Holland te versturen.

Pater [Marin] Mersenne laat niets van zich horen; de ⁵dood van Galileo Galilei heeft hem ongetwijfeld zeer bedroefd. Ik heb hem onlangs twee kleine magnetische stenen gestuurd, die mij uit Regensburg ter hand waren gekomen.

5. Galilei was op 8 januari 1642 overleden.

JOHANNES POLYANDER VAN KERCKHOVEN (LEIDEN)

AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)

1 APRIL 1642

2971

Naar aanleiding van het ontvangen van de *Responsa*.

Samenvatting: Polyander dankt Huygens voor de toezending van diens *Responsa*. Tevens vraagt hij een paspoort voor Theodorus Auwerchius.

Door Theodorus Auwerchius aan Huygens gebracht.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (enkelvel, 19x32cm, a | b; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 2971, p. 273: samenvatting.

Namen: Theodorus Auwerchius; Bonaventura Elsevier; Frederik Hendrik; Arnoldus van Goor; Johannes Polyander van Kerckhoven jr. (heer van Heenvliet).

Plaatsen Kapellen; Meurs; Wesel.

Titels: *Orgelgebruyck; Responsa*.

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur Huygens, Sieur de Zulichem et Secrétaire de Son Altesse Monseigneur le Prince d'Orange,

à La Haye.

Monsieur,

Je vous remercie de l'exemplaire contenant nos responses touchant vostre docte escrit, qu'il vous a pleu me donner par Monsieur Elzevier, nostre imprimeur.

Cestuy est Theodorus Auwerchius, Wesalien, lequel j'ay cy-devant recommandé par vostre intercession et de mon fils à Son Altesse, Monsieur le Prince d'Orange, à ce qu'avec l'aggréation d'icelle il puisse obtenir l'office pastoral vacant en un village nommé Cappel, situé en la dition de Meurs. Monsieur le Receveur Goor et autres amis de Meurs ont avancé son fait si avant, que l'église susdite de Cappel desire de l'ouir et se monstre encliné à le recevoir comme pasteur. Il a esté ici examiné préparatoirement par la classe de Leide, à laquelle il a donné tel contentement, qu'elle luy a donné autorité de prescher ou proposer publiquement en nos églises et conséquemment en celle de Cappel. Mais il n'y peut aller sans danger, s'il n'est muni de pasport, qui luy serve de sauve-conduite, signé par sadite Altesse. Voilà pourquoy il vous supplie fort avec moy de luy faire ceste faveur, qu'au plustost il puisse obtenir tel pasport de Son Altesse, ce qui l'obligera de prier Dieu pour vous et les vostres et de vous offrir son humble service. En haste de Leide, le I d'Avril 1642.

Vostre serviable ami
J. Polyander de Kerckhoven.

Vertaling

Aan de heer [Constantijn] Huygens, heer van Zuilichem, secretaris van Zijne Hoogheid de Prins van Oranje,

te Den Haag.

Mijnheer,

Ik dank u voor het ¹boekwerk waarin onze reacties op uw geleerde ²geschrift zijn opgenomen, dat u de heer Elzevier, onze drukker, aan mij heeft willen laten overhandigen.

Brenger van deze brief is Theodorus Auwerchius, afkomstig uit Wesel, die ik al eerder door tussenkomst van u en van mijn ³zoon bij Zijne Hoogheid, de ⁴prins van Oranje heb aanbevolen, opdat hij met diens toestemming de vacante post van predikant kan verkrijgen in een plaatsje, Kapellen geheten, dat onder de jurisdictie van Meurs valt. Mijnheer de rentmeester [Arnoldus van] Goor en andere vrienden uit Meurs hebben zijn zaak zozeer in de aandacht gebracht dat de genoemde gemeente in Kapellen hem graag eens zou horen en zich geneigd toont hem als predikant te beroepen. Hij is hier ter voorbereiding geëxamineerd door de classis van Leiden, waar men dermate tevreden was over hem, dat men hem bevoegd heeft verklaard te preken of in het openbaar te spreken in onze kerken, en dientengevolge dus ook in Kapellen. Maar wanneer hij niet voorzien is van een door Zijne Hoogheid getekend paspoort, dat hem als vrijgeleide dient, kan hij daarheen niet zonder gevaar afreizen. Ziedaar waarom verzoekt hij u, samen met mij, hem deze gunst te verlenen, zodat hij binnenkort een dergelijk paspoort van Zijne Hoogheid kan krijgen, hetgeen hem verplichten zal God te bidden voor u en de uwen en u zijn diensten aan te bieden. In haast te Leiden, 1 april 1642.

Uw dienstwillige vriend,
Johannes Polyander van Kerckhoven.

¹ *Responsa*.

² *Orgelgebruyck*.

³ Johannes Polyander van Kerckhoven jr., heer van Heenvliet.

⁴ Frederik Hendrik.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
2 APRIL 1642
2973

Vervolg op Bans brief van 28 januari 1642 (2937).

Samenvatting: Op suggestie van Descartes gaat Ban een aantal driestemmige zettingen van Nederlandse liedteksten (van Hooft en Tesselschade) uitgeven. De uitgever Lodewijk Elsevier heeft aangeboden voor de uitgave te zorgen. Ban gaat voort met het ‘Compendium musicæ.’ Hij hoopt dat hij de musici van de Engelse koningin kan horen wanneer die in de Republiek zijn.

Bijlage: ‘Taefelreye der zanghen’ (Ban 1642).

Door Huygens beantwoord op 29 april 1642 (2987).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a | d; apograaf, postscriptum en correcties autograaf); met bijlage.

Vroegere uitgaven: Vloten 4, pp. 258-260: onvolledig (<Cum nuper mihi ... tuis votis satisfecero.>).

— Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 20, pp. CXIX-CXX: onvolledig (<Cum nuper... finem seligerem>, <et vestigium ... edendi transmittito>, <Illustri nomini ... hasce dedicabo>, <Tribus vocibus ... dolores colici>).

— Worp 3, nr. 2973, p. 274: volledig.

— Waard 11, nr. 1077, pp. 97-98: onvolledig (<Cum nuper mihi ... publicæ credam>).

Namen: Henriëtta Maria van Bourbon; René Descartes; Lodewijk Elsevier; Pieter Corneliszoon Hooft; Johannes Spijck; Bernard de Varenne; Maria Tesselschade Visscher.

Plaats: Amsterdam.

Titels: ‘Compendium musicæ’ (Ban); ‘Institutiones musicæ’ (Ban); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642); *Meditationes* (Descartes 2/1642).

Glossarium: cantor (zanger); concentus (samenklank); modulatio (muziekstuk); musica (muziek); vox (partij); vox acuta (altpartij); vox naturalis (tenorpartij); vox superacuta (sopraanpartij).

Transcriptie

Nobilissimo viro

Constantino Hugenio, Equiti, Toparchæ in Zulichem, Celsissimi Arausionensi Principi à Consiliis et Secretis, Domino suo et Patrono, etc.

Hagam-Comitis.

Vir nobilissime,

Cum nuper mihi cum heroë Descartesio sermo esset de musicâ ad systematis perfecti normam exigendâ atque excolendâ, visum fuit ¹sapientissimo sodalitie Descartesii sententiam sequendam, ut primò aliquod specimen meæ musicæ linguâ vernaculâ ederem, antequam ‘Institutionum musicarum’ vestigium in manus cujusquam veniret. Imò suadebant, ut poëtarum vernaculorum versus eum in finem seligerem. Res illa, penes me maturius expensa, postmodum magis placuit pluribus de caussis, quarum hæ principuæ sunt. Nempe ut patriæ primo loco deferrem illud quod ex natali ingenuitate imprimis debeo et vicissim acquirerem illud quod concives ad patriæ splendorem, eò libentius, quò decentius, conferre malunt, quam à peregrinis inutiliter emendicare, vel contentiosè vendicare. Deinde juncta excellentiori poësi nova musica et præclariorem et commodiorem viam inventura videbatur. Attamen sine te tuoque consilio, Mæcenas optime, aliquid hâc in re præstare religiosè non ausim, adeòque et vestigium libri edendi transmittito. Et si clienti tuo hac occasione tantum indulgeri posse

¹ <sapientissimo sodalitie Descartesii> autograaf.

censeas, illustri nomini tuo primitias hasce dedicabo et studiorum meorum patrono commissas securius luci publicæ credam. Versus viri amplissimi P.C. Hooffdii primo ordine selegi et collocavi, posteriori loco Tesseladamna, femina ingeniosissima utriusque Philomelæ, sylvestris scilicet et urbanæ, differentiam tredecim strophis exhibens, claudet agmen. Tribus vocibus, superacutâ, acutâ atque naturali, modulatio concentum absolvit.

Prævenit me Elsevirius, typographus Amstedamensis, qui antehâc ab amicis instructus et domi meæ ²Descartesium de libro illius recudendo conveniens, tam officiosè operam suam obtulerat ut eodem momento illi musicæ meæ typographiam quantocyus aggrediendam dedicere non possem. Habet etiam ille exemplaria perspicenda, ut novos typos procuret, quæ cum remiserit tibi eadem scrutanda transmittam. Maluissem istud egisse per Spikium, qui me invisit, nisi tum dolores colici inofficiosè me detinuissent. Interim quam compendio instructionis musicæ amplificando nuper adhibui manum, eandem tuis servitiis deditissimam, non tollam de tabulânisi tuis votis satisfecero. Vale. ³Harlemi, IIII Nonas Apriles MDCXLII.

Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

Cantores Reginæ, quiqui adsint jam, vel adhuc indes expectantur, post pascha excursurus, primâ oportunitate et favente valetudine audire aveo. Præcipuè si Varrenne redeat.

Bijlage

Taefelreije der zanghen.

Woorden van P.C. Hooft etc.

Maet hout staet.

- 1 1. Hooger, Doris.
 - 2 2. Alle je droev'
 - 3 3. Immer, Doris.
-

Stuyr van zeden, heeft geen reden

- 4 1. Wrangh', Amaril
 - 5 2. Uw wilden wil
 - 6 3. Wanneer zal u eens
-

Den leuyaerdt bedydt niet

- 7 1. Roozemondt hoor je nogh speelen
 - 8 2. Alle de weyden
 - 9 3. 't Welige vee
-

Geen dingh zoo snel en fel, als 't sinnespel.

- 10 1. Waerhenen, Amaril
 - 11 2. Dat geesje met geen
 - 12 3. Dan heeft hij nogh
-

Wat verwin op blinde min?

- 13 1. Maetelieff ogh had ik hair uyt uw tuytjen

² <Descartesium de libro illius recudendo> autograaf.

³ Plaats/datumaanduiding, kwalificatie, ondertekening en postscriptum autograaf.

- 14 2. Ogh oft ik had maer een van die
15 3. ⁴Matelieff had ik maer een van die vonken.
-

Verlangen doet wel lieven

- 16 1. Sukk'lende tijdt, met uw ontydigh luyen
17 2. 'k Heb geen gesicht.
18 3. Mijn wensch den tijdt
-

Woorden van M. Tesselschae Visschers.

Onderscheydt thusschen een wilde zanghster en een tamme.
In 13 veersen.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, raad en secretaris van Zijne Hoogheid de prins van Oranje, mijn heer en beschermer, enz.

Den Haag.

Edele heer,

Toen ik onlangs met de voortreffelijke [René] Descartes een gesprek had over hoe muziek te ontleden en te verfijnen naar de eisen van het volmaakte systeem, scheen het aan het geleerde gezelschap toe dat het plan van Descartes moest worden gevolgd dat ik eerst een of ander voorbeeld van mijn muziek in de eigen taal zou uitgeven, voordat een exemplaar van de 'Institutiones Musicæ' in iemands handen zou vallen. Zij haalden mij zelfs over om tot dat doel verzen van dichters in de eigen taal uit te zoeken. Die zaak, door mij [reeds] ampel overwogen, beviel mij daarna nog meer, om verschillende redenen, waarvan de volgende de voornaamste zijn. Namelijk dat ik in de eerste plaats het vaderland geef wat ik het vanwege mijn ingeboren vermogens verschuldigd ben, en aan de andere kant gebruik maak van wat mijn medeburgers des te bereidwilliger, omdat het gepaster is, voor de luister van het vaderland liever bijeen hebben willen brengen dan nutteloos uit het buitenland wat af te bedelen of zich wederrechtelijk toe te eigenen. Vervolgens scheen het dat nieuwe muziek, verbonden met betere poëzie zowel een voornamere als een gemakkelijkere weg zal vinden. Toch zou ik, waarde beschermer, werkelijk niets op dit gebied durven doen zonder u en uw raad, reden waarom ik u de inhoud van het uit te geven ⁵boek toestuur. En als u van oordeel bent dat het uw dienaar bij deze gelegenheid is toegestaan, dan zal ik deze eerstelingen aan uw illustere naam opdragen en zal ik ze, aan de beschermer van mijn werk toevertrouwd, des te geruster in het licht geven. Om te beginnen heb ik enkele gedichten van Pieter Corneliszoon Hooft uitgezocht en bijeengebracht, op de plek daarna zal Maria Tesselschade [Visscher], deze bijzondere vrouw, de rij sluiten met [het gedicht] 'Onderscheydt thusschen een wilde zanghster en een tamme,' in dertien strofen. De compositie is een meerstemmige zetting van drie stemmen, sopraan, alt en tenor.

Ik ontmoette [Lodewijk] Elsevier, de Amsterdamse drukker, die tevoren door vrienden op de hoogte was gebracht en bij mij thuis was om met Descartes over de uitgave van diens ⁶boek te spreken. Hij bood mij zo voorkomend zijn diensten aan dat ik hem op dat moment niet kon weigeren de druk van mijn muziek zo snel mogelijk aan te vangen. Hij heeft ook afschriften om te bekijken, om nieuwe tekens te maken, welke afschriften ik u ter bestudering zal zenden zodra hij ze heeft teruggestuurd. Ik had dat liever via [Johannes] Spijck gedaan,

⁴ Deze regel autograaf.

⁵ Joan Albert Ban, *Zangh-bloemzel* (Amsterdam: Lodewijk Elsevier, 1642).

⁶ René Descartes, *Meditationes de primâ philosophiâ* (Amsterdam: Lodewijk Elsevier, 2/1642).

die mij opzocht, als niet ongelegen koliekpijnen mij ervan hadden weerhouden. Ondertussen neem ik de hand die onlangs aan het werk is gegaan om de samenvatting van de 'Instructio musica' te vergroten en die uw dienst is toegewijd, niet weg van de tafel tot ik uw wensen zal hebben ingewilligd. Gegroet. Haarlem, 2 april 1642.

Uw dienaar
Joan Albert Ban

Ik verlang zeer, als ik na Pasen weer naar buiten ga, de zangers van de ⁷koningin, welke al aanwezig zijn of binnenkort worden verwacht, bij eerste gelegenheid en als de gezondheid het toestaat te horen. Vooral wanneer [Bernard de] Varenne terug zou keren.

⁷. Henriëtte Maria van Bourbon, koningin van Engeland.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN PIETER CORNELISZOOM HOOFT [AMSTERDAM]
3 APRIL 1642
2975A

Samenvatting: Ban heeft een aantal gedichten van Hooft op muziek gezet. Aangezien deze niet altijd overeenkomen met Hoofts oorspronkelijke tekst vraagt hij Hoofts oordeel over de door hem gevolgde werkwijze. Daarnaast gaat hij dieper in op enkele gedichten van Hooft, die door hem uitvoerig geprezen worden.

Bijlage ‘Taefelreye der zanghen’ (Ban 1642; zie Bijlage bij Ban aan Huygens, 2 april 1642 [2973]).

Ban schreef opnieuw op 11 april 1642 (2982A).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Pap. 2, map: brief (dubbelvel, 19x30cm, abc | -; apograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten 4, [bijlage] nr. 2, pp. 250-254: volledig, met de datering van de volgende brief van Ban aan Hooft, die van 11 april 1642 (2982A).

— Graaf 1873, pp. 43-44: fragmenten en <aen zijn dienaer ... de laet ofte de daet.>.

— Tricht 3, nr. 1098, pp. 402-407: volledig.

Namen: Jacob van der Burgh; Cicero; Horatius; Plato; Seneca; Maria Tesselschade Roemersdochter Visscher.

Plaats: Engeland.

Titels: *De officii* (Cicero); *Gedichten* (Hooft/Burgh 1636); *Waerhenen Amarill* (Ban 1642); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium: geluyd (toon); zangh (lied); zanghgeluyden (muziek); zangwijze (melodie); zingen.

Transcriptie

Mijnheere P.C. Hooft.

Mijnheere,

Den wegh om aen UE. te schrijven heeft mij Joffrouw Crombalk ende de Heere Jacob van der Burgh zoo wel bebaent, dat ik die weder derr ingaen, ende met meerder sekerheydt wandelen. Ik werde op een nieuwe maniere gedrongen omme uijt te geven mijn zanghen in onze moederlijke tael. Waertoe ik hebbe gebruykt verscheyden uwer zanghen (van welker UE. hier een tafelreije ziet) met opschrift van een kurte zinsprek om aendacht te voorwekken. Dogh alzo dezelffde zanghen my by geschrifte meest zijn ter hande gekoomen, welke groot gevaer hadden geleden in woorden, tael ende verstandt door veele verscheyde naeschrijvinge, zoo en kunde ik die niet wel vatten, noghte besigen. Hebbe oversulx, om haere zinrijkheydt mij ernstelijk bekoorende, dieselffde herschreven ende herstelt, zoo als my dochte de meijninge van den zanghmaeker naest te zijn. Zommige zyn mij ook met inschrift van een ander maeker aengebracht. Dogh naermaels in ‘t eynde van de maendt Sprokkelle dezses jaers UE. boek (laestmael uijtgegeven by de Heer Jacob van der Burgh, Raedt des Heeren tot Brederode) ontfangen hebbende, ben ik gewaer geworden het groote verschil van deze afschryffsels ende UE. voorschryffsel. Ik hebbe doen hier ende daer een woordt ofte meer verandert, zoo mij duchte zulx UE. maexsel ende meninge naest te koomen. Jae, ¹ook hier ende daer hebbe een sylab bijgevoeght, zoo ik meende dat de klinktallen ende den rijmloop beter zoude glijen ofte vloeyen tot mijn geluyden. Ende zoo hebbe ik die zanghen thusschen wijlen gestelt ²op mijne geluyden ofte woordtklanken, met UE. boek selffs naermaels vergeleken, om die te behouden ende vereffenen, zoo veel mijne zanghgeluyden kunden toerekken.

Ik en weet niet dat den zin, die een eerlijk verstant uijt woordenduijdsel rechtaerdigh zoude moeten ofte kunnen vatten, hierinne minder geworden is, allhoewel dat ik die misschien anders zoude uytleggen als den eersten maeker zelve. Want mij dunkt dat zulx in die welsprekende woorden rechtaerdigh beduydt werdt,

¹ <ook> autograaf.

² <op> autograaf.

alhoewel hetselfde in andere zielvormen slimaerdiger hem kan vertoonen. Want het is wel gebeurt, dat yemandt het mes averecht vattende van zighzelfs gequetst werde. By aenwyzinge, den zangh, *Hoger, Doris*, zeyd mij: *Maet hout staet*. (³*Ne quid nimis*, zeyde den ouden wijsliever. | b | Het welke den Venuzijnschen talklinkende dichter anders bewoorde: ⁴*Contrahes vento nimium secundo* ⁵*turgida vela*, ‘Als rijst den windt, Een reev’ in bindt.’) Dat dit alleman van lichaemslieffden will beduijden, dat wyst ons aen, dat alleman alle de lydige ofte overvallen zijns gemoedts niet en kent maer:

⁶Den dronckaerd van het nat, den krijger van het swaert
Den schipper spreekt van wint, den ruyter van het paerdt.

De lieffde werdt de voorste aller lijdingen genaemt, omdat haer meeste kracht in de gebiedende wil is, dogh gramschap woont daer ook ontrent. Ende ‘t en is altoos geen schoon weder in de harten van diegene, die doorluchtigh werden genaemt.

In den zangh *Waerhenen Amarill* vinde ik zulke diepzinnige geleerdheydt, dat ze den mensch eerder van malle zinlijkheydt zouden raeden, als daertoe lokken; ‘t en waer dat een pappegaey deze zangh bewoorde, ofte aenhoorde. Want een katt in Engelandt gewoont hebbende, zeyd ‘meau’ als ze weder komt, dat immer een redelijk schepzel, ende verstandigh mensch oneijgen is. Naer mijn oordeel is in dat gezangh, byzonder in ‘t tweede deel, hooghgeleerd gesproken van ‘s menschelijke inbeeldingh en van overvallen des gemoedts, die dubbelde aensichten hebben, en anders voor, anders nae verschijnen, te weten, als ghij zeght:

⁷En spelen ‘t spel,
Dat alle gemoeden ontrust,
Met deze wonderlijke lust,
Waerdoor men als uytzinnigh wardt
Verlegen met zijn eygen hardt.

Dat laet ik den zinrijken oorzanger Horatius verbeteren, ofte den trotsen Seneca, zoowel den dichter als den redenaer. Ik laet een ijder speelen met zijne imbeeldingh ende genegentheydt, en blijve bij mijn begrip.

Mijnhere, vergeeft mij alle mijn misslaegen die UE. mishagen. Ik gae op het oude bebaende vriendenpadt, alhoewel ik maer dienstplichtigh wandel, en achteraan volge, om nogh yedt te zeggen, ende te versoeken. Nu deze mijne zanghwijzen op de veranderde woorden by my alzo gemaekt zijn, dat ik de woorden uwer zanghen niet en kan volkomen op alle plaetsen herstellen zunder de zanghwijze der zamenzinge stemmen te schennen, zoo bidde ik UE. aen zijn dienaar in ‘t vriendelijk te laeten weten uw E. wel gevallen, oft die zanghen, gelijk se nu bij mij uijt de rampvallige afschrijffsels herstelt zijn, mooghen op | c | UE. hooghgeleerde ende welberoemde naem uytgegeven werden? Ik ben zoo tot UE. ontzagh ende eerbiedinge genegen, dat ik een minste winke van UE. misnoegen kunnende bespooren, dateljk mijne vlerken kurten zoude, mijne zeylen inhaelen, ende my kleyntjes houden. Beleeftheydt doolt nimmer, allhoewel die bij veel menschen blindelijk werdt geoordeelt, gelijk een ongeslepen diamant voor een keyzeltje oft kladbek werd gehouden. De beklede deught heeft geen bedrogh, in ‘t oordeel van dengenen, die alleen op ‘t kleedt letten; dies kunnen zij de glans van de naekte deught niet waerdeeren. Het betaemelijk, eerstandigh, eerschickigh ofte eerglanzigh (wie kan bewoorden buijten de Grieksche taal τὸ πρέπον, dewijle Cicero zeijdt dat ⁸het Latijnsche woordt *decorum* niet evemaetigh is). Ik zegge nochtans het eerglansigh, en ontfanght van uijtwendighe dingen zijne luyjster niet, den eerglans woont wel zunder tijdelijke haven ende rust dikwils vaster in een armhavigh

³ Terentius, *Andria*, 60-61: ‘Non injuriâ; nam id arbitror | Adprimè in vitâ esse utile, ut *nequid nimis*.’

⁴ Horatius, *Odæ* II, 10, 21-24: ‘Rebus angustis animosus atque | Fortis appare; sapienter idem | *Contrahes vento nimium secundo* | *Turgida vela*.’

⁵ <tragida>.

⁶ Propertius, *Elegiæ*, II, 1, 43-44: ‘Navita de ventis, de tauris narrat orator, | Enumerat miles vulnera, pastor ovis.’

⁷ *Waerheenen Amaril*, 2, 6-10.

⁸ Cicero, *Orator ad Brutum*, 70: ‘πρέπον appellant hoc Græci, nos dicamus sanè decorum.’

mensch, als in der prachtige lichaems zielen. Overzulx ik het oordeel van anderen niet en zal achten, als ik maer UE. welgevallen magh weten in mijn voornemen, hetzij de laet ofte de daet. Dat zal mij de staele van de deught zijn, die mij altoos aengenaem is, hoe het gaet. Den eerglans is bestandigh teghen alle ongevallen, want zij maekt alle dingen bevallijk ende genoeghelijk. Maer alle menschen erkennen die niet, om dat ze in de ziel woont, zeyde Plato. Dus sprak Cicero in 't I. Boek der Aenpachten, schryvende van de vier hoofddeughden: ⁹'Gij siet daerinne de schoonheyd selff, en een aenschijn van het eerlijk, 'hetwelke, zoo met oogen kunde beschout werden zoude,' gelijk Plato seydt, 'wonderlijke lieffden des wijsheydts verwekken'.'

Mijnheere, vergeeft mij deze langhe woorden, die ik misschien uwe grijze haeijren ende gryze zinnen tot onlust verschaffe. 't Is om te toonen in tijden en wijlen aen alle menschen, wat zij aen uw hoogh vernuft, uwe geleerde ziel, uwe deughdrijke welsprekendheydt ende loffelijke daeden schuldigh zijn. Bijzonder diegenen die, in ons vaederlandt gebooren, buyten de moederlijke taele geen andere oorzaeke ofte middel van wetenschap hebben. Want zoo de geleerdste UE. overvloedt in deze dingen met de grootste eerbiedinghe verwonderen; schant hebben de onbewuste dat ze van uw E. schat niet en willen verbeterd werden. Mijnheere, ik achte mij gelukkig zoo ik UE. welgevallen wete ende mijnen dienst meermaels offeren magh. Waer op ik mij verlaete, en zal blyven,

Mijnheere,

uw E. Dienaer
Joan Albert Ban, 1642.

In Haerlem, den 3. April 1642.

Vertaling

Aan de heer Pieter Corneliszoon Hooft.

Mijnheer,

¹⁰Juffrouw Crombalch [geboren Roemersdr. Visser] en de heer Jacob van der Burgh hebben de weg van het u aanschrijven al zo goed gebaad, dat ik die andermaal durf in te slaan en met grotere zekerheid durf te bewandelen. Men heeft er bij mij op een nieuwe manier op aangedrongen mijn liederen in de volkstaal uit te geven. Hiervoor heb ik verschillende van uw liederen gebruikt (waarvan bijgaand een opsomming), met als opschrift een korte spreuk, om de aandacht te trekken. Maar aangezien de meeste liederen mij in handschrift in handen zijn gekomen, met, door het vele overschrijven, groot gevaar voor [de correctheid van] woord, en taal en begrip, kon ik die niet goed kon begrijpen, noch gebruiken. Ik heb daarom, omdat de rijke inhoud ervan mij zeer beviel, ze herschreven en opnieuw gesteld volgens de bedoeling die mijns inziens de dichter voor de geest had gestaan. Enkele [gedichten] heb ik ook gekregen onder de naam van een andere dichter. Maar toen ik later, eind februari van dit jaar, uw ¹¹boek (onlangs uitgegeven door de heer Jacob van der Burgh, raad van de heer van Brederode) ontving, bemerkte ik hoe groot het verschil was tussen deze afschriften en uw oorspronkelijke tekst. Ik heb toen hier en daar één of meer woorden veranderd, in de zin waarin het mij het dichtst uw werk leek te benaderen. Tevens heb ik af en toe een lettergreep toegevoegd, zodat, naar mijn idee, het metrum en het rijmschema zich vloeiender zouden aansluiten bij mijn muziek. Aldus heb ik die gedichten, die intussen gecomponeerd waren, vergeleken met [de versies uit] uw boek, teneinde die [laatste] zoveel mogelijk aan te houden, voorzover ik mijn muziek kon aanpassen.

⁹ Cicero, *De officiis*, I, 15: 'Formam quidem ipsam ... et tamquam faciem honesti fides, 'quae si oculis cerneretur, mirabiles amores,' ut ait Plato, 'exercitaret sapientiae.'

¹⁰. Maria Tesselschade Roemersdochter Visscher.

¹¹. Pieter Corneliszoon Hooft, *Gedichten* (Amsterdam 1636).

Ik vraag mij af of de betekenis, die men met een correct begrip van de woorden zou moeten of kunnen verkrijgen, hieronder geleden heeft, hoewel ik die betekenis zelf misschien anders zou uitleggen dan de oorspronkelijke dichter. Het schijnt mij immers toe dat de betekenis in die welgekozen bewoordingen op de juiste manier weergegeven wordt, hoewel andere geesten er misschien een minder juiste uitleg aan zullen geven. Want het is wel eens gebeurd, dat iemand die het mes verkeerd om had aangepakt, zichzelf heeft verwond. Bijvoorbeeld bij het gedicht *Hooger, Doris* dacht ik ‘denk aan uw maat’ (¹²‘In niets teveel.’, placht de oude ¹³filosoof te zeggen. Hetgeen de maatrijke ¹⁴dichter uit Venosa anders verwoordde: ¹⁵‘Men moet de gezwollen zeilen reven bij al te gunstige wind.’) Dat men dit [motto] op de lichamelijke liefde wil laten slaan, geeft aan dat men de aandoeningen en plotselinge hartstochten van zijn gemoed niet kent, integendeel:

¹⁶De dronkaard spreekt van zijn drank, de krijger van zijn zwaard,
De schipper van de wind, de ruiter van zijn paard.

De liefde wordt als de voornaamste van de hartstochten beschouwd, omdat de wil zich het meeste door haar laat leiden, maar woede neemt daar ook een plaats in. En het is ook niet altijd onbewolkt in de harten van hen die men als verlicht beschouwt.

In het gedicht *Waerheenen Amarill* tref ik zo’n diepzinnige geleerdheid, dat hierin de mens lichtzinnigheid eerder wordt afgeraden, dan dat hij daartoe wordt uitgelokt, tenzij natuurlijk een papegaaï dit gedicht zou voordragen of aanhoren. Want een kat die in Engeland heeft gewoond zegt nog steeds ‘miauw’ als hij terug komt, hetgeen toch zeker niet past bij een redelijk wezen of een verstandig mens. Mijns inziens getuigt dat gedicht, vooral het tweede deel, zeer geleerd van menselijke verbeeldingskracht en van plotselinge gemoedsbewegingen die een zon- en een schaduwzijde hebben, en die voor en na verschillende gezichten vertonen, zoals u verwoordt:

¹⁷En zij spelen het spel,
Dat ieders gemoed beweegt,
Met deze wonderlijke lust,
Waardoor men buiten zinnen raakt,
Zodat men het eigen hart in verlegenheid brengt.

Laat de verbeeldingsrijke dichter Horatius, of de trotse Seneca, in de hoedanigheid van dichter of redenaar, dat maar eens verbeteren! Ik laat ieder vrij in zijn verbeeldingskracht en voorkeur; ik houd evenwel vast aan mijn eigen opvatting.

Vergeeft u mij, mijnheer, al mijn misslagen die uw ongenoegen oproepen. Ik volg het oude vriendenpad, alhoewel ik dit slechts met eerbied betreed en volg, om nog iets te zeggen en te vragen. Nu mijn melodieën tot stand gekomen zijn op basis van de veranderde woorden, kan ik de tekst van uw gedichten niet volledig herstellen zonder de melodieën van de samenklinkende stemmen aan te tasten. Ik verzoek u daarom mij, uw dienaar, te laten weten of ik de liederen, in deze staat, nu ik de corrupte verzen heb hersteld, mag publiceren onder uw hooggeleerde en beroemde naam. Mijn ontzag en eerbied voor u is zo groot, dat, wanneer ik ook maar het geringste spoor van ongenoegen van uw kant zou bemerken, ik onmiddellijk mijn wieken zou korten, mijn zeilen zou reven en mij gedeisd zou houden. Wellevendheid schaadt nooit, hoewel die door veel mensen ondoordacht wordt veroordeeld, zoals men een ongeslepen diamant voor een kiezelsteentje of een glabbeker steentje aanziet. Verhulde deugd bedriegt niet in de ogen van diegenen die enkel het omhulsel zien, en daardoor kunnen zij de schittering van de eenvoudige deugd zelf niet op waarde schatten. Het betamelijke, wellevende,

¹². Terentius, *Andria*, 60-61: ‘Niet ten onrechte; want ik vind | dit als eerste nuttig in het leven, als *in niets te veel*.’

¹³. Terentius.

¹⁴. Horatius.

¹⁵. Horatius, *Odae*, II, 10, 23-24.

¹⁶. Propertius, *Elegiæ*, II, 43-44.

¹⁷. *Waerheenen Amaril*, 2, 6-10.

eervolle, eerlijke, (wie kan het ¹⁸Griekse τὴν πρέπον vertalen, als zelfs Cicero opmerkt dat het Latijnse *decorum* tekort schiet); ik zeg dus maar: het eerlijke ontleent zijn waarde niet aan uiterlijke zaken, en bevindt zich vaak dieper in het hart van een behoeftig mens, dan in de ziel van een rijk gekleed lichaam. Daarom zal ik mij niet bekommeren om het oordeel van anderen, wanneer ik maar weet dat mijn plan u welgevallig is. Moet ik het doen, ja of nee. Dat zal voor mij een exempel van wellevendheid vormen, dat mij altijd aangenaam zal zijn, hoe het ook uitpakt. De eerlijkheid is bestand tegen alle tegenspoed, want zij maakt alles aangenaam en genoeglijk. Maar zij wordt niet door iedereen erkend, omdat ze in ziel woont, volgens Plato. Daarom meldde Cicero in ¹⁹boek I van [*De officiis*], sprekend over de vier hoofddeugden: ‘Daarin vindt u de schoonheid zelf en het uiterlijk van eerlijkheid,’ hetgeen, zoals Plato al zei, als zij met de ogen gezien zou kunnen worden, een groot verlangen naar kennis zou oproepen.

Vergeeft u mij, mijnheer, deze lange brief, die ik misschien tot ongenoegen uw ervaren geest voorschotel. Aan eenieder dient bij tijd en wijle getoond te worden, wat zij verschuldigd zijn aan uw grote talent, uw geleerde geest, uw wellevende welsprekendheid en uw prijzenswaardige daden, vooral aan diegenen die in ons vaderland geboren zijn en geen andere toegang tot kennis hebben dan via hun moedertaal. Want evenzeer als de meeste geleerden uw overvloed hierin met de meeste eerbied bewonderen, strekt het de onwetenden tot schande dat zij door uw rijkdom niet wijzer willen worden. Mijnheer, ik prijs mij gelukkig als u mij welgevallig bent, en ik u mijn diensten meermalen aan mag bieden. Waarop ik vertrouwen en zal blijven,

mijnheer,

uw dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

Haarlem, 3 april 1642.

¹⁸ .Cicero, *Orator ad Brutum*, 70: ‘De Grieken noemen dit τὴν πρέπον [het passende], laten wij dan gewoon *decorum* noemen.’

¹⁹ .Cicero, *De officiis*, I, 15: ‘De vorm zelf ... en de aanschijn van goede trouw, die, als die met de ogen zouden kunnen worden gezien, wonderlijke liefde, zoals Plato zei, van wijsheid op zouden kunnen wekken.’

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN PIETER CORNELISZOOM HOOFT (AMSTERDAM)
11 APRIL 1642
2982A

Vervolg op Bans brief van 3 april 1642 (2975A).

Samenvatting: Ban stuurt Hooft de zes liederen uit *Zangh-bloemzel* die een tekst van Hooft hebben. Ban motiveert de aangebrachte wijzigingen in de teksten en vraagt Hooft om zijn oordeel.

Bijlage: zes teksten van Hooft uit *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Door Hooft beantwoord op 17 april 1642 (2985A).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Pap. 2: brief (dubbelvel, 20x30cm, ab*d; apograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten 4, [bijlage] nr. 2, vervolg, pp. 254-256: volledig.

— Tricht 3, nr. 1099, pp. 408-410: volledig.

Naam: Anna RoemersdochterVisscher, Anna.

Titels: *Hoogher Doris* (Ban 1642); *Rozemondt, och had ik hair* (Ban 1642); *Rozemondt, hoor je noch 't spelen noch 't zingen* (Ban 1642); *Sukklende Tijd* (Ban 1642); *Waerheenen Amaril* (Ban 1642); *Wrangh' Amaril* (Ban 1642); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium: geluyd (toon); rijm (tekst); standingh (strofe); syllabe (lettergreep); vaers (versregel); zangh (melodie); zanghaert (muziek); zinghen (zingen).

Transcriptie

¹Aan Mynheere

Mijnheere P.C. Hooft, Drossaert tot Muyden en Balljuw van Goylant,

tot Amsterdamme.

²Mijnheere,

Hiernevens gaet het afschrijffsel der gedichten bij my op zanghen gesteldt.

1. Wat aengaet Hooger Doris, daer ontbreeken twe vaersen in yder standingh, welke in de afschrijffsels niet en waeren. Dogh ik wil mijn best doen, om die zangen te veranderen met bijvoegen van die vaersen, hetwelk makkelyker kan geschieden in deze als in de anderen.

2. Wrangh Amaril kan UE. doorzien; welke zangh niet wel kan veranderinge lijden ofte mijn werk, dat ik wonderlijk achte in 't zingen van die woorden, waer te niet.

3. Waerhenen, Amaril is gelijk in 't boek staet, alzo daeruyt getrokken en op zangh gesteldt.

4. Roozemondt, hoor je noch 't spelen noch 't zingen was zoo quaelijk afgeschreven, dat ik de zinne niet kunde vatten. Ik hebbe met byvoegen van een syllabe, nu een halff jaer geleden, alle de vaersen om mijne zangen zoo verandert, gelijk UE. nu siet, welke groote macht hebben in 't zinghen, zoodat ik niet weet hoe ik die zoude kunnen veranderen, ofte alle den zangh, die treffelijk is, waer bedorven.

¹ Adres autograaf.

² Benedenmarge: <Mijn Heere Hooft.>.

5. Maetelieff, och had ik hair etc. Dit rijm was mij op de naem van jouffrouw Anna Visschers toegezonden, zeer quaelijk afgeschreven, zoodat den zin verwart was en ongemakkelijk vloeyde. Ik hebbe dit mede zoo verandert (om den vloeyentheyt mynder zanghen) | b | gelyk het voorgaende, met byvoegen van een syllaba oft twe in zommige vaersen. Zoodat mij onmoogelyk zoude zijn dat anders te stellen ofte den zangh was geschonden, die nu veele lieffhebbers met hoogste genoegen hebben inne genomen.

6. ³Sukklende tydt hebbe ik uyt het boek geschreven behalve twe vaersen, die ik hebbe moeten veranderen om klaerder begryp van den zangh te weten. In plaetse ‘nu te spoeyen staet’ zinge ik: ‘Als men spoeyen moet.’ Wederom, in plaetse ‘Dies keer, o min ik t’uwaerts etc.’ zinge ik dus, met een uitroepinge ‘O min, ⁴dies keer ik t’uwaerts mijn gebeen,’ dat een groote macht heeft in ‘t zingen om gemoederen te bewegen.

Mijnheere, ik en twijfele niet, als UE. deze zangen met mijn geluiden zoo hoorde spreken, dat die UE. welgevallen zoude. Want wat maght den zanghaerdts heeft, is totnochtoe niet wel aangewezen.

UE. gelieve zijn welgevallen te zeggen ende mij te vergeven de moeyelykheijt, daer ik UE. geruste ouderdoom nu mede quelle, ende mij te gebieden als syne minste, dogh meest verplichte dienaer. Hetwelke ik erkenne en zal altoos blijven,

Mijnheere,

Uw E. Gestrengh ootmoedigen dienaer
⁵Joan Albert Ban, 1642.

In Haerlem, den 11 April 1642.

Vertaling

Aan de heer Pieter Corneliszoon Hooft, drost van Muiden, baljuw van het Gooi,

te Amsterdam.

Mijnheer,

Bijgesloten treft u de afschriften aan van de gedichten die ik van muziek heb voorzien.

1. Wat *Hooger Doris* betreft missen er twee versregels in iedere strofe, die in de afschriften ontbraken. Desondanks wil mijn best doen om de melodieën aan te passen onder toevoeging van die twee versregels, hetgeen bij dit lied gemakkelijker is dan bij de andere.

2. *Wrangh' Amaril* kunt u doorkijken. Dit lied verdraagt geen wijzigingen, want dat zou betekenen dat mijn werk, dat ik hier bewonderenswaardig acht wanneer die woorden worden gezongen, teniet wordt gedaan.

3. De versie van *Waerheenen, Amaril* is identiek aan die in het boek; ik heb het daaraan ontleend en op muziek gezet.

4. *Rozemondt, hoor je noch 't spelen noch 't zingen* was zo slordig overgeschreven dat ik de betekenis niet kon vatten. Ik heb een half jaar geleden door het bijvoegen van een lettergreep alle versregels ten behoeve van mijn

³ Onderstreping ontbreekt.

⁴ Onder <dies>: <nu> autograaf.

⁵ Ondertekening autograaf.

muziek zo veranderd als u nu kunt zien. Dat heeft zo'n invloed wanneer ze gezongen worden, dat ik niet zou weten hoe ik het zou moeten aanpassen, zonder de muziek, die nu voortreffelijk is, te bederven.

5. ⁶*Maetelief, och had ik hair enz.* Dit gedicht, dat mij werd toegezonden met vermelding van Anna Roemersdochter Visser als dichteres, was zo slecht overgeschreven, dat de inhoud onduidelijk was en het metrum stroef. Ik heb dit op dezelfde manier veranderd (ten behoeve van de souplesse van mijn muziek) als in het voorgaande [lied], door toevoeging van één of twee lettergrepen in enkele versregels. Daarom is het mij onmogelijk het anders te doen, of het lied, waarvan reeds vele liefhebbers met groot genoeg kennis hebben genomen, zou er schade van hebben ondervonden.

6. *Sukklende tydt* heb ik uit het boek overgenomen, behalve twee versregels die ik heb moeten veranderen om het lied begrijpelijker te maken, nl. in plaats van «*nu te spoeyen staet*» laat ik zingen «*Als men spoeyen moet*», en andermaal, in plaats van «*Dies keer, o min, ik t' uwaerts*» laat ik met de uitroep [nu vooraan] zingen «*O min, dies keer ik t' uwaerts mijn gebeen*», wat veel effect heeft wanneer men de ziel wil roeren.

Mijnheer, ik twijfel er niet aan dat, wanneer u deze gedichten zou horen op mijn muziek, u er genoeg aan zou beleven, want het werkelijke effect dat de zangkunst kan hebben is tot nog toe nauwelijks naar voren gekomen.

U gelieve mij uw genoeg mee te delen en mij de last, waarmee ik uw rustige oude dag kom verstoren, niet euvel te duiden, alsook mij te gebieden als uw minst waardige maar ten hoogste verplichte dienaar. Hetgeen ik erken en altijd zal blijven,

mijnheer,

uw ootmoedige dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

Haarlem, 11 april 1642.

⁶Het *Zangh-bloemzel* heeft uiteindelijk: <*Rozemondt, och had ik hair*>.

PHILIP ERNST VEGELIN (LEEWARDEN)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
16 APRIL 1642
2985

Vervolg op Vegelins brief van 14 april 1642 (Worp 4, nr. 2985a, p. 280).

Samenvatting: Vegelin bericht Huygens dat de archiviola klaar is en onderweg. Hij hoopt hem Huygens spoedig persoonlijk te kunnen aanbieden.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 19x30cm, a*d; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 2985, p. 280: samenvatting.

Naam: Willem Frederik van Nassau Dietz.

Glossarium: archiviola.

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur le Chevallier de Zuylichem, Conseiller et Secrétaire d'Etat de Son Altesse.

Monsieur,

Son Excellence, ayant trouvé encore quelques plantes dignes de vos mérites pour occuper vostre jardin, ne sachant à qui les donner plus à propos, si ce n'est à vous, comme une personne qui est seul capable de ses affections, il vous plaira donques de les recevoir d'aussi bon cœur comme Monseigneur vous en fait présent. Le porteur, un de nos hallebardiers a ordre de les délivrer suivant la liste cy-jointe, qui m'a esté donnée du jardinier. J'espère que vous en serez contênt; au moins voyez-vous la bonne volonté qu'on a de vous servir et complaire.

Enfin l'archiviola est faite et en chemin, et je crois que j'auray l'honneur de vous la présenter bientost, tout ainsy que je vous offre maintenant mon cœur et affections, vous assurant que je ne désire et n'ambitionne autre chose sinon de vivre et de mourir,

Monsieur,

vostre très-humble, très-fidèle et très-obéissant serviteur
P.E. Vegelin.

De Levarde, le 16 d'April 1642.

Vertaling

Aan de heer [Constantijn Huygens], ridder, [heer van] Zuilichem, staatsraad van Zijne Hoogheid.

Mijnheer,

Aangezien Zijne Excellentie [graaf Willem Frederik van Nassau Dietz] nog enkele planten vond die het verdienen om een plaats in uw tuin in te nemen, en aangezien hij niet wist aan wie ze beter te schenken dan aan u, de enige persoon die zijn toewijding waard is, zult u ze wel met dezelfde goede gezindheid willen

ontvangen als waarmee mijn heer ze u cadeau heeft gedaan. De bezorger, een van onze hellebaardiers, heeft opdracht ze volgens de bijgevoegde lijst, die mij door de hovenier is gegeven, af te leveren. Ik hoop dat u er tevreden mee zult zijn; tenminste zult u de goede wil zien die men heeft om u te dienen en te behagen.

Eindelijk is de archiviola gereed en onderweg, en ik verwacht ik het genoeg zal hebben deze u spoedig te kunnen aanbieden, geheel zoals ik u ook mijn hart en toewijding aanbied, met de verzekering, dat ik niets anders wens noch ambieer dan te leven en te sterven,

mijnheer,

als uw nederige, trouwe en gehoorzame dienaar
Philip Ernst Vegelin.

Leeuwarden, 16 april 1642.

PIETER CORNELISZOOM HOOFT (AMSTERDAM)
AAN [JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)]
17 APRIL 1642
2985A

Antwoord op Bans brieven van 3 april 1642 (2975A) en 11 april 1642 (2982A).

Samenvatting: Hooft dankt Ban voor het feit dat deze zijn gedichten een toonzetting waardig geeft geacht.

Hij heeft geen problemen met de kleine wijzigingen die Ban omwille van de muziek heeft aangebracht.

Tevens dankt hij Ban voor de inzage in diens brief aan Anna Maria van Schurman.

Bijlage: Zes teksten van Hooft voor Bans *Zangh-bloemzel*, door Ban aan Hooft gestuurd met zijn brief van 11 april 1642 (2982A) en nu door Hooft van opmerkingen voorzien.

Primaire bron: *Werken* (Hooft/Hooft 1671), nr. 184, p. 156: volledig.

— *Brieven* (Hooft/Huydecoper 1738), nr. 683, pp. 511-512: volledig.

Vroegere uitgaven: Vloten 4, nr. 812, pp. 51-52: volledig.

— Graaf 1873, pp. 44-45: volledig.

— Tricht 3, nr. 1100, pp. 411-412: volledig.

Naam: Anna Maria van Schurman.

Titel: *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium: deuntje (lied); silbe (lettergreep); zangkonst (muziek).

Transcriptie

Aan Joan Albert Ban.

Mijnheere,

Hier krijgt UE. de deuntjes terug, met mijn' aanteekeningen op den kant. Oft UE. hier en daar een silbe afsnoeit oft inent, des kreun ik mij weinigh, al zoud' het ook den zin zwakken, wen het dien slechts niet verleemt. Dat UE. zich gewaardicht heeft mijne waterlandsche muzen in 't pak te steeken, daarover vind ik mij ten hoogste aan UE. verplicht, hoewel niet zonder zorg dat dit hoofsche gewaadt haare boersheit maar te meer beschaamen zal. Ook blijf ik UE. grooten dank schuldigh voor de geneught, mij gegunt te raapen uit dien wonderlijken brief aan de hooghedachte Joffrouwe Schuurmans, waarin UE. met overaandachtige schrandereit het diepste geheim uit den grondt der zangkonste opgraaft en haare aardighste eigenschappen met geen' minder aardigheit ten toon stelt. Dard' ik, die mij wel voor eenen vuurighen beminner, maar geen' kenner derzelve ken, de vermeetelheit van zonder ooren in dezen te oordeelen over mij neemen, ik ontzage mij niet al de keuren, gemaakt bij zoo groot eenen wetgeever, als UE. mij is, met franken gemoede t'onderschrijven. Maar zijnde niet dan een leekbroeder en blindt ijveraer, moet mij binnen mijn schelp houden, met de zelve ootmoedt, waarmeê ik aan UE. beste gunste beveele,

Mijnheere,

UE. onderdaan en dienaar
P.C. Hooft.

T' Amsterdam, den 17 van Grasmaandt 1642.

Vertaling

Aan Joan Albert Ban.

Mijnheer,

Bij deze krijgt u de ¹liederen retour, met mijn aantekeningen in de kantlijn. Het maakt mij weinig uit of u hier en daar een lettergreep heeft weggehaald of ingevoegd, zelfs wanneer het de zin zwakker zou maken; wanneer die maar niet verminkt wordt. Ik ben u ten zeerste verplicht, nu u zich heeft verwaardigd mijn waterlandse muzen op muziek te zetten, maar ook enigszins bezorgd dat deze hoofse kledij de boersheid ervan des te sterker naar voren zal laten komen. Eveneens ben ik u veel dank verschuldigd voor het genoeg dat ik kon scheppen in uw bewonderenswaardige ²brief aan de hooggeachte mejuffrouw [Anna Maria van] Schurman, waarin u met doordachte scherpzinnigheid de diepste geheimen uit het fundament van de muziek openbaart, en de fraaiste eigenschappen met evenveel schoonheid tentoonstelt. Als ik, wel een liefhebber ervan maar geen kenner, het zou wagen mij, zonder de oren [ervoor te hebben], er een oordeel over aan te meten, dan zou ik er niet voor terugdeinzen al de wetten, die van zo'n grote wetgever afkomstig zijn, zonder terughouding te onderschrijven. Maar als leek, als enthousiasteling zonder inzicht, moet men bij zijn leest blijven, met dezelfde ootmoed, waarmee ik u in de beste gunst aanbeveel,

mijnheer,

uw onderdanige dienaar
Pieter Corneliszoon Hooft.

Amsterdam, 17 april 1642.

¹. Voor het *Zangh-bloemzel*, door Ban aan Hooft gestuurd met zijn brief van 11 april 1642 ([voor het *Zangh-bloemzel* (2982A) en nu door Hooft van opmerkingen voorzien.

² Ban aan Anna Maria van Schurman, 20 augustus 1640 (2495A).

[CONSTANTIJN HUYGENS] (DEN HAAG)
AAN JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]
29 APRIL 1642
2987

Antwoord op Bans brief van 2 april 1642 (2973).

Samenvatting: Huygens zendt Ban nog een bewerking van *Me veux-tu voir mourir* toe, gemaakt door een Parijse raadsman en aan hem toegezonden. Hij vraagt Bans onpartijdige oordeel.

Bijlagen: Commentaar op Bans opmerkingen over de versies van hemzelf en van Boësset van *Me veux-tu voir mourir* (Parijse raadsman 1642); *Me veux-tu voir mourir* (Parijse raadsman 1642).

Door Ban beantwoord op 1 mei 1642 (2990).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIV, nr. 320, fol. 392r.: ontwerp (autograaf).

— Parijs, Bibl. Nat., Ms. Fr. Nouv. Acq. 6206, fol. 77r-78v (pp. 141-144): later afschrift van Huygens' ontwerp, voor Huygens gemaakt en door deze aan Mersenne gezonden (Constantijn Huygens jr.).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLV, nr. 320, fol. 113rv: later afschrift naar ontwerp (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 2987, p. 280: onvolledig (<À Mersenne ... aut finis erit>), rest samengevat.

— Waard 11, nr. 1090, pp. 133-134: volledig.

Namen: René Descartes, Marin Mersenne.

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban 1640); *Me veux-tu voir mourir* (Boësset 1639).

Glossarium: cantare (zingen); cantio (lied).

Transcriptie

¹Bannio.

29 Aprilis 1642.

Dum ²insistis tu proposito, vir amplissime, et in me dirigis arcum, cujus ego prævisos ictus diu est cum expectans expectavi, ecce quam in itinere ³non ‘cantas vacuus coram latrone viator.’ Est qui cantantem ex insidiis aggreditur, novæ et inauditæ cantionis autor: Consiliarius quidem ille Parisiensis, sed cujus consilio nemo temere usurus est. Artem enim quam factitat, et quam unam veram et catholicam reperisse præ se fert, tam sollicitè celat, ut, ne strictâ quidem in alios rigidissimâ censurâ, causas hoc damnandi, hoc probandi exponere, nisi tacitis superciliis nutibus induci possit. Hujus an furoris an præturæ virgam ecce nunc in te quoque exercet.

A Mersenne schedulæ sunt, quas hâc sepiâ infecit. Alterâ animadversiones tuas quibus □□ *Me veux-tu veoir mourir* utrumque enucleasti, ipse librat, alterâ in eosdem versus specimen mirificæ suæ artis dat planè mirificum. Inspice, si vacas, et judica; quodque citra præjudicium aut | 113v | moram fiat, opusculi, de quo dicebam, inscitæ meæ destinati, perscribe, rogo, qui ad palatum fecerit meo, nec ipsâ quidem novitate acceptus sapor.

Disce verò, si hactenus non didicisti, perinde tecum atque cum Cartesio actum iri, quamdiu ad ima philosophiæ vestræ fundamenta | 77v | totum orbem non admittitis; carpent ac discerpent vos eruditi passim et ignari, neque ullus vagæ velitationis fructus aut finis erit. Hoc te monitum per occasionem volui, atque ut amare me constanter pergas, vir doctissime, qui te constantissimè diligo. Vale. Hagæ-Comitis, III Calendas ⁵Majas MDCXLII.

¹. Parijs: <Copia>.

². Parijs: <tu proposito insistis>.

³. Juvenalis, *Satyrae*, X, 22: ‘Cantabit vacuus coram latrone viator.’

⁴. KA XLV: <voir>.

⁵. Parijs, KA XLV: <Maji>.

Cantio illa Gallica velim mihi remittatur; exscribendi enim otium non fuit.

Vertaling

Aan Ban.

29 april 1642.

Terwijl u zich op uw plan toelegt, edele heer, en uw boog op mij richt, waarvan ik de voorziene treffers al lang geleden vol verwachting afwachtte, let toch op dat u niet onderweg ⁶‘zingt als een reiziger die platzak tegenover de rover staat.’ Er is een [rover] die de ⁷zanger vanuit een hinderlaag aanvalt, de maker van een nieuw en nog niet gehoord lied. Het is een zekere Parijse ⁸raadsman, maar iemand wiens raad niemand blindelings zal volgen. Hij verbergt zó volhardend zijn kunst, die hij, naar men zegt, voor zich zelf voor waar en waarachtig houdt, dat hij, terwijl hijzelf anderen streng beoordeelt, er niet toe gebracht kan worden zijn zaken bloot te geven om hetzij goedkeuring hetzij afkeuring te ontvangen dan alleen met het stilzwijgend fonsen van wenkbrauwen. Zie nu of hij op u de gesel van de woede of van de rechtvaardigheid loslaat.

De vellen die hij van deze inkt heeft voorzien zijn afkomstig van [Marin] Mersenne. Aan de ene kant heeft hij de ⁹opmerkingen waarmee u de beide versies van ¹⁰‘*Me veux-tu voir mourir*’ hebt uitgebeend, overwogen, aan de andere kant geeft hij bij dezelfde woorden een wonderbaarlijk ¹¹staaltje van zijn wonderbaarlijke kunst. Bekijk het, als u tijd hebt, en oordeel; ik vraag u om, voorzover dat mogelijk is zonder vooroordeel en zonder dralen, van dit werkje, waarover ik sprak en dat aan mij als onkundige is toegezonden, te schrijven, welke smaak het op [uw] gehemelte heeft gedrukt, die door het mijne, en niet alleen vanwege de nieuwheid, werd gewaardeerd.

Probeer er werkelijk eens achter te komen, als u het nog niet hebt gedaan, wat er zowel met uzelf en als met [de heer René] Descartes zal gebeuren, zo lang u beiden nog niet de hele wereld hebt toegelaten tot de beginselen van uw beider filosofie. De wijzen en de dwazen zullen u alom plukken en uitplukken en uw onbestendig woordspel zal geen vrucht of doel hebben. Deze waarschuwing heb ik u nu willen geven, opdat u ook doorgaat aan mij te denken, geleerde heer, zoals ik doorga met u te waarden. Vaarwel. Den Haag, 29 april 1642.

Wilt u het Franse lied aan mij terugzenden? Er was geen tijd er een afschrift van te maken.

⁶. Juvenalis, *Satyrae*, X, 22: ‘*De reiziger zal zingen die platzak tegenover de rover staat.*’ Huygens gebruikt het beeld eigenlijk omgekeerd, wanneer hij Ban waarschuwt om zijn verdediging bijtijds gereed te hebben.

⁷. Ban.

⁸. Het is vooralsnog onduidelijk om wie het gaat.

⁹. Bans brief aan Anna Maria van Schuurman van 20 augustus 1640 (2495A).

¹⁰. De composities van Boësset en Ban zelf op deze tekst.

¹¹. De compositie van de Parijse raadsman bij *Me veux-tu voir mourir*.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]

1 MEI 1642

2990

Antwoord op Huygens' brief van 29 april 1642 (2987).

Samenvatting: Ban heeft lak aan het commentaar van de Parijse raadsman; diens compositie is even waardeloos. Hooft heeft zijn ideeën geprezen.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Ban schreef opnieuw op 27 mei 1642 (3003).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, abc | -; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 21, p. CXX: onvolledig (<Imò quidquid ... auribus excipiam>, <Nisi enim ... fluctibus reddo>).

— Worp 3, nr. 2990, p. 281: onvolledig (<Si musicae ... securè subscribere>), rest samengevat.

Namen: Æsopus; Agrippa; Antoine Boësset; Pieter Corneliszoon Hooft; Janus; Paulus (apostel); Anna Maria van Schurman; Vertumnus.

Titels: *Me veux-tu voir mourir* (Ban); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium: accentus (accent); canere (zingen); cantare (zingen); cantilena (lied); circulus (toonsoort); intervallum (interval); modulatio (muziekstuk); musica (muziek); musicus (muzikaal); numerus (ritme); sonus (toon).

Transcriptie

Vidi supercilium hominis et risi, vir nobilissime, nec enim miror hos Gallorum impetus et vanas sine viribus iras, qui cum gemmâ musicâ ignariscioli, ut apud Æsopum alter Gallus, periculosè ludere videntur. Forte nec grani musici nucleum rectè sapiunt; præcipuè ille Consiliarius Parisiensis ¹: , J• B@88-H n" <J" F\ "H' ut olim apud Paulum doctorem gentium Agrippa Rex prodiens, hoc est: 'cum magna ambitione,' quemadmodum ²<, D(OJ46äH vulgatus interpres vertit illud Actor. 25, ut alias quoque insinuavi. Hujus hominis ambitiosa phantasia, nec à toga quidem aliquid momenti apud me habet, nam nil morarer, etsi vespillo foret, modo ratione uteretur. Sed nec latronem timeo quod latus meum involet; securius enim deinceps cantabo tibi, et quam calco semitam perambulabo. Imò, quidquid deinceps Gallicæ importunitatis obvenerit, surdis auribus excipiam. Quid maledicentiæ aut ambitioni cum sapientiâ?, ²quæ sine fictione discenda et sine invidiâ communicanda, si Sapienti credimus. Forte supercilium hominis sibi magis sapere videtur quam ille qui prætulit eam regnis et sedibus.

Sed audiamus nutus illius. Totum atque unicum hoc ipsius argumentum (atque utinam argumentum esset) cavillatio est, in caussâ artis demonstrationis loco obtrusa. Sic enim ille togatus, quasi ex tripode, oracula effutit. Quidquid Bannius scripsit de accentibus et intervallis, circulis ac pathematibus, ineptum ac falsum. Heu!, extra provinciam suam abijt ille hoc, asserens et nesciens an sit universalis ac particularis ajens propositio? nisi omnium gentium, linguarum ingeniorumque nativam facultatem se proscribere posse autumet. Sed particulariter subjungit reliqua, quæ Bannius attulit in suis animadversionibus in linguam Gallicam, peccata sunt, ergo omnia falsa. Quid, quæso, scientiis cum linguâ, aut indole Gallicâ? Ne Vertumnus quidem aut Janus toties mentientur figuras aut frontes | b | suas, quoties isti homines suam indolem aut ingenia aut linguam. Præcipuè cum dicunt ³tanta esse linguæ vernaculæ mysteria, ut nemo exterorum ea addiscere queat, quippe cum linguam nec inquilini aut vernæ accuratè norint, sed psittacorum more sine distinctâ ratione legitimæ pronunciationis, prout in buccam venerit, venustè effutiunt. Nam accentus quod attinet, elevationem vocis Italis relinquunt, ut suo supercilio innuit Consiliarius.

Quid tandem os hominis concludit? Multa Boësseti errata non intelligit Bannius; in sui paradigmatis ratiocinatione ineptit falsè. Cætera verò illius ne examine quidem digna, □□ □□□□□. Quomodo probat?

¹. Acta 25:23: 'I ± @P< |B" bD4@< |8hÎ<J@H J@Ø ! (D\BB" 6"Å J-H #, D<\60H ; , J• B@88-H n" <J" F\ "H, ...'

². Sapientia 7:13: '*Quam sine fictione didici et sine invidiâ communico et honestatem illius non abscondo.*'

³. <tantam>.

Quia asserit " "ŪĴĤ "n", ergo verum est. O barbariem!, cum disputantes debeant convenire in aliquo primo principio, unde controversa probent; ipse nulla principia adfert, nulla agnoscit, sed omnia rejicit, ut securius grassetur contra rationem. Apage barbariem et poma ⁴natanti; sufficit enim supercilio, si sibi gratuletur et dicat nos poma natamus. Sine calore dico, nam doleo me sine ratiocinatione impeti, quod ingenitæ facultati mentis adversatur.

Nuper vir amplissimus P. C. Hooft, cum epistolam meam ad Schurmannam legisset, totidem verbis mihi rescripsit: ⁵ 'Si musicæ gnarus forem, non vererer statim tuis accuratissimis pronunciotionis musicæ legibus securè subscribere.' Quod in eum finem refero ut non opinionis meæ, sed demonstrationis claritatem ac veritatem, tot doctissimorum calculis probatam, evidentiolem quotidie agnoscens, securius canere pergam, etiam ⁶non vacuus coram latrone viator. In te porrò sagittas meas, quas avidius exspectas, securius liberiusque ejaculabor.

Sed quid ego de illius superciliosi nugatoris (authoris dicere volebam) diagrammate censeam, etiamnum expectas. Stulto secundum stultitiam suam respondeo. Nescio quid energiæ | c | habeat hæc modulatio, cui nulla insolita potestas aut venustas inest, ut mens rapiatur. Sed confusum quoddam sonorum chaos est, quod ⁷nec circulo stabili, nec numeris variis, nec intervallis flexanimis concinnum est. An non liceat mihi dicere?

⁸Carpere caussidicus fertur mea carmina: quid sit
Nescio; si sciero, væ tibi, caussidice.

Ipse vero ludicator hominum non me naso suspendet adunco. Nisi enim rationalis fiat, cum bruto aut muto non ago imposterum, sed poma natantia suis fluctibus credo.

Quod me constantissimè amare digneris (liceat dicere), vir amicissime, id me omnino tuum tuisque nutibus obsequentissimum reddit. Cujus desiderio explendo quantum in me est, etiam nocturnas curas ago. Sed quia id brevi coram testari spero, reverenti silentio me tibi tuum commendo. Vale. Harlemi, Kalendis Majis MDCXLII.

⁹Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

Anatomiam istius ¹⁰cantilenæ datâ occasione transmittam; nunc in opusculo occupor.

Vertaling

Ik heb de hoogmoed van die ¹¹man gezien en ik heb gelachen, edele heer, en ik verbaas mij echt niet meer over de aanvallen van deze Fransen en hun krachteloze vergeefse uitvallen, welke Fransen, onkundig wat betreft de muzikale parel zoals die andere Galliër bij Æsopus, een gevaarlijk spel lijken te spelen. En toevallig begrijpen ze de kern van de muzikale graankorrel niet; vooral niet deze Parijse ¹²raadsman ¹³met [zijn] grote praal,¹ zoals vroeger koning Agrippa bij Paulus, de leraar der volkeren, binnenschreed, ofwel: met veel pretentie,

⁴. <natautia>.

⁵. Hooft aan Ban, 17 april 1642 (2985A): 'Dard' ik, die mij wel voor eenen vuurighen beminner, maar geen' kenner derzelve ken, de vermeetelheit van zonder ooren in dezen te oordeelen over mij neemen, ik ontzage mij niet al de keuren, gemaakt bij zoo groot eenen wetgeever, als UE. mij is, met franken gemoede t'onderschrijven.'

⁶. Huygens aan Ban, 29 april 1642 (2987): 'Ecce quam in itinere non cantas vacuus coram latrone viator.'

⁷. <me>.

⁸. Martialis, *Epigrammata*, V, 33, 1-2.

⁹. Kwalificatie, ondertekening en postscriptum autograaf.

¹⁰. <cantilinæ>; Worp: <cantilenæ>.

¹¹. De Parijse raadsman.

¹². Dumanoir.

¹³. Handelingen 25:23: 'Toen dan de volgende dag Agrippa en Bernice waren gekomen met grote praal en de gehoorzaal waren binnengegaan, ...'

zoals de Vulgaat het ¹⁴‘kernachtig’ uitdrukt in Handelingen 25[:23], zoals ik al ¹⁴eerder eens heb aangegeven. De pretentieuze praal van deze man maakt zelfs met zijn welsprekendheid geen indruk op mij, want ik zou niets tegen hem hebben, al was hij een lijkdrager, als hij maar redelijk was. Maar ik vrees de rover niet die mij zijdelings aanvalt; des te zekerder zal ik immers voor u zingen en het pad dat ik betreed bewandelen. Ja, alles wat nog aan Franse lomphed op mijn weg komt te staan, hoor ik met dove oren aan. Wat heeft kwaadsprekerij en pretentie met wijsheid te maken, ¹⁵‘die zonder bedenksels geleerd moet worden en zonder nijd meegedeeld,’ als wij tenminste in de ¹⁶wijze zelf mogen geloven? Toevallig verbeeldt de hoogmoed van deze man zich wijzer te zijn dan ¹⁷hij die de wijsheid liever heeft dan koninkrijken en tronen.

Maar laten we eens op zijn wenken letten. Zijn enige argument (als het een argument is) is spitsvondigheid, in deze zaak van de kunst opgedrongen in plaats van bewijs. Zo heeft hij als een redenaar van de kansel zijn orakelen geuit. Alles wat Ban heeft geschreven over accenten en intervallen, toonladders en gemoedstoestanden is waardeloos en verkeerd. Ha!, deze man gaat hier buiten zijn boekje wanneer hij dit beweert, maar niet weet of het een algemene of een bijzondere stelling is, tenzij hij meent het aangeboren vermogen van alle volkeren tot spraak en denken te kunnen beschrijven. Maar in het bijzonder voegt hij daar aan toe dat alles wat Ban in zijn opmerkingen over de Franse taal zegt fout is; dus is alles fout. Wat, vraag ik, hebben de kunsten te maken met de Franse taal of aard? Zelfs Vertumnus en Janus liegen niet zo vaak over hun lijf en gezicht als deze mensen over hun aard, geest en taal. Vooral wanneer ze zeggen dat de geheimenissen van hun eigen taal zo groot zijn, dat geen buitenlander die kan leren kennen, daar immers noch de immigranten noch de inboorlingen hun taal precies kennen, maar als papegaaien zonder idee van de juiste uitspraak die mooi uitspreken zoals het in hun mond komt. Wat het accent betreft: de stemverheffing laten ze aan de Italianen over, zoals de raadsman met zijn hoogmoed aangeeft.

Tot welke slotsom komt de mond van deze man? Ban begrijpt de vele [zogenaamde] fouten van Boësset niet; in de beredenering van zijn systeem kraamt hij onzin uit. De rest is bestudering niet eens waard. ¹⁸‘Punt uit.’ Waarmee komt hij zelf? Omdat hij aanvoert ‘¹⁸[de meester] heeft het gezegd,’ daarom is het waar! O barbarij: terwijl discussiërenden het over enig eerste beginsel, van waaruit ze de twistpunten te lijf gaan, eens moeten worden, voert hijzelf geen enkel beginsel aan, erkent niets, maar verwerpt alles, zodat hij nog zekerder tegen de rede tekeer kan gaan. Weg met de barbarij en de dobberende vruchten; het is immers voor de hoogmoed genoeg als hij zichzelf feliciteert en zegt dat wij dobberen als vruchten. Zonder opwindung zeg ik dit, want ik betreur het zonder redelijkheid te worden aangevallen, omdat hij zich verzet heeft tegen het aangeboren vermogen van de geest.

Onlangs heeft de edele heer Pieter Corneliszoon Hooft, toen hij mijn ¹⁹brief aan [Anna Maria van] Schurman had gelezen, mij deze woorden ²⁰geschreven: ‘Als ik een kenner van de muzikale uitspraak onmiddellijk volmondig te beamen.’ Ik zeg dat opdat ik, die dagelijks duidelijker de helderheid en de waarheid van mijn bewijsvoering (niet van mijn willekeurige ideeën) bemerk, geruggesteund door de meningen van zovele wijze mensen, des te zekerder ²¹doorga met zingen, zelfs als ik mij een reiziger weet die niet veilig is voor rovers. Op u zal ik mijn pijlen, die u met liefde ziet komen, zeker en vrijuit richten.

¹⁴. Ban aan Huygens, 12 januari 1641 (2606A).

¹⁵. Wijsheid 7:13: ‘[de wijsheid]..., die ik zonder bedenksels heb geleerd en zonder nijd meedeel, en de eerlijkheid waarvan ik niet verberg.’

¹⁶. Salomo.

¹⁷. Paulus.

¹⁸. Pythagoras.

¹⁹. Ban aan Anna Maria van Schurman, 20 augustus 1640 (2495A).

²⁰. Hooft aan Ban, 17 april 1642 (2985A): ‘Als ik, wel een liefhebber ervan maar geen kenner, het zou wagen mij, zonder de oren [ervoor te hebben], er een oordeel over aan te meten, dan zou ik er niet voor terugdeinzen al de wetten, die van zo’n grote wetgever afkomstig zijn, zonder terughouding te onderschrijven.’

²¹. Huygens aan Ban, 29 april 1642 (2987): ‘Terwijl u zich op uw plan toelegt, edele heer, en uw boog op mij richt, waarvan ik de voorziene treffers al lang geleden vol verwachting afwachtte, ziehier hoe u niet onderweg zingt als een reiziger die platzak tegenover de rover staat.’

Maar u verwacht tevens te vernemen wat ik van het ²²[muziek]voorbeeld van deze hoogmoedige ²³beuzelaar (auteur had ik willen zeggen) denk. Ik antwoord de domme naar zijn domheid. Ik weet niet wat voor kracht deze compositie heeft, waarin geen enkele ongewone kracht of schoonheid is, waardoor de geest wordt meegeslept. Maar wel is er een of andere verwarde chaos van geluiden, die niet geordend is door een vaste toonladder, gevarieerde ritmes en zielroerende intervallen. En is het mij niet geoorloofd om te zeggen:

²⁴Men zegt dat een advocaat mijn liederen plukt.

Wat dat is weet ik niet. Als ik het weet, wee u, advocaat!

Maar zelfs de grootste grappenmaker ter wereld neemt mij niet bij mijn kromme neus. Als hij immers niet redelijk wordt, wil ik met zo'n bruut of dove niets meer van doen hebben, maar zal ik de dobberende appelen aan de stroom overlaten.

Dat u zich verwaardigt (als ik het zo mag zeggen) constant aan mij te denken, maakt dat ik u bij de geringste wenk geheel ten dienste sta. Om uw wens te vervullen zoveel als in mij is, sta ik zelfs 's nachts voor u klaar. Maar omdat ik hoop dat alles binnenkort in uw aanwezigheid te verklaren, beveel ik mij nu bij u aan in eerbiedig zwijgen. Vaarwel. Haarlem, 1 mei 1642.

Uw dienaar
Joan Albert Ban, 1642.

De ontleding van dat lied zend ik binnenkort; nu ben ik met mijn ²⁵samenvatting bezig.

²². *Me veux-tu voir mourir.*

²³. De Parijse raadsman.

²⁴. Martialis, *Epigrammata*, V, 33, 1-2.

²⁵. 'Kort Sangh-bericht.'

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
27 MEI 1642
3003

Vervolg op Bans brief van 1 mei 1642 (2990).

Samenvatting: Ban stuurt Huygens de inhoudsopgave van zijn geplande Nederlandstalige verhandeling over de muziek en spoort hem aan zijn op- en aanmerkingen aan hem mee te delen. Tevens kijkt hij uit naar Huygens' Nederlandse vertaling van enkele Engelse gedichten.

Bijlage: Inhoudsopgave 'Zangh-bericht' (Ban).

Door Huygens beantwoord op 2 juli 1642 (3044).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, a|-; autograaf); met bijlage.

Vroegere uitgaven: Vloten 4, Bijlage 2, nr. 2, pp. 260-263: brief onvolledig (<Ecce libri ... mutatum velis, significa.>), met bijlage.

— Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 22, pp. CXX-CXXI: brief onvolledig (Ecce libri ... otio potiri>), zonder bijlage. Per abuis met de datering van Bans brief aan Huygens van 21 juli 1642 (3067).

— Worp 3, nr. 3003, p. 286: brief onvolledig (<Ex occasione ... otio potiri>), rest samengevat, zonder bijlage.

Titels: 'Zangh-bericht' (Ban, in voorbereiding); *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Glossarium Brief: cantio (lied); ci (si); fa; la; mi; re; sol; ut (do).

Glossarium Bijlage I: bijklank (accent); duringh (duur [toonduur]); eensnaer (monochord); eensnaerspel (monochord); fuge (imitatie); geluyd (interval, toon); geluydt, eenstemmigh (eenstemmig gezang); geluydt, eenzaam (eenstemmig gezang); geluydt, meklinkend (consonant [subst.]); geluydt, onklinkend (dissonant [subst.]); getal (ritme); grondstem, algemeine (basso continuo); maekzel (muziekstuk); maet (maat); meklank (consonant [subst.]); meklank, onvolmaekte (onvolkomen consonant); meklank, volmaekte (volkomen consonant); *modulamentum* (melodie); *monochordon* (monochord); onklank (dissonant [subst.]); periodus (frase); redensnee (frase); speeltuygh (muziekinstrument); spronggeluyd (sprong); stem (partij); stemsprongh (sprong); stemvallingh (cadens); stemzangh (vocale muziek); stemvolginghe (imitatie); tijdt (maatsoort); tijdt, even (binaire maatsoort); tijdt, oneven (ternaire maatsoort); toonschrede (trap); trap (schrede); trapgeluyd (trap); tusschenval (interval); vluchtigh (imitatie, betreffende); zamenzangh (samenklank); zamenzinghen (samenklinken); zangh (lied); zanghbaer (zingbaar); zanghgeluyd (toon); zanghkreits (toonladder); zanghkunst (muziek); zanghleder (toonladder); zanghmaeking (muziekstuk); zanghmetinghe (toonsysteem); zanghspreuk (frase); zangh, speeltuygelicke (instrumentale muziek); zanghval (cadens); zanghvorm (passage); zanghwerk (muziekstuk); zanghwijze (melodie); zinghen (zingen).

Glossarium Bijlage II: chromaticus (chromatisch); circulus musicus (toonsoort); consonantia (consonant [subst.]); diapente (kwint); diatessaron (kwart); diatonicus (diatonisch); ditonus (grote tert); semiditonus (kleine tert); quarta (kwart); quinta (kwint); species (intervalsoort).

Glossarium Bijlage III: comma ([syntonisch] comma); dieses (kleinste halve toon); semitonium majus (grote halve toon); semintonium minus (kleine halve toon); tonus major (grote hele toon); tonus minor (kleine hele toon).

Transcriptie

Vir nobilissime,

Ecce libri, quem sub manibus habeo, indicem singulis capitibus respondentem. Ordinem et connexionem materiae ex argumentorum continuâ propositione inspice; et si quid additum, demptum aut mutatum velis, significa. Hactenus partim in tumultu, partim in luctu vixi; parum ad opusculi augmentum praestare potui; interim tamen cantiones ad praelum destinavi.

Ex occasione gratissimum erit versus Anglicos videre cum tuâ translatione Belgicâ. Vix apud me erunt, quin statim aliquid tentabo. Habeo de modo et usu septem notarum, aut potius syllabarum, ut, re, mi, fa, sol, la, *ci*, aliquid quod percuncter te, sed in aliud tempus differam, cum intellexero te in stativis meliori otio potiri. Interim omnia felicia precor, et, ut me solito amore prosequare, animitus rogo. Vale. Harlemi, VI Kalendas Junias MDCXLII.

Tuus servus
Jo. Alb. Bannius, 1642.

[Bijlage I]

- ^{1 2}1 Capittel. Wat zanghmetinghe ende wat zanghkunst is, en wat zijn voorwerpzel is.
2. Van de oorzaeke des zanghgeluydts, welke wordt bespoort op 't eensnaerspel.
 3. Beschrijvinghe van den eensnaer off eensnaerspel, in 't Griecx *monochordon*.
 4. Van het verschil der geluyden.
 5. Welke mindere geluyden in de groote begreepen zijn.
 6. Van de zanghleder ende de schikkinghe der trappen voor de stemzangh ende alle speeltuygh.
 7. Van 't gebruik der geluyden in 't gemeen, en hoe het gemoedt daermede ontroert wordt.
 8. Van de kracht der eenzaeme ofte eenstemmighe geluyden, in haere gedaenten.
 9. Van de trapgeluyden des stems ende haere kracht.
 10. Van de spronghgeluyden ende haeren kracht.
 11. Van de gedaenten der spronghgeluyden ofte stemspronghen, ende van ijdere byzondere kracht in 't klimmen ende daelen des stems.
 12. Van de delinghe der geluyden, ende hoe men de volmaekte meklanken onderkent van de onvolmaekte. | b |
 13. Van de kracht der meklinkende geluyden.
 14. Van de kracht der onklinkende geluyden.
 15. Hoe de lijdinghe, overvallen ende ontroeringhe des gemoedts onderlinghe scheelen ende overeenkomen. Ende hoe de inbeeldinghe daerdoor werdt beweeght.
 16. Welke thusschenvallen dienstigh zijn om yder lijdinghe ofte ontroeringhe des gemoedts uijt te drukken in den zangh, ende den imbeeldinghe te beweeghen ende het gemoedt te ontroeren.
 17. Van de duringhe ende den maet, dat is, van den tijdt ende het getal der geluyden; ende eerstelik van de maet des even tijdts ende zijn gedaenten ende getallen.
 18. Van de maet des oneven tijdts ende zijne gedaenten ende yders getallen.
 19. Welke het eerste beweghende dingh is in den zangh.
 20. Van de twaelf zanghkreiten ende haere eighenschappen, welke zijn zanghvormen om de gemoederen te ontroeren. Ende dat zulx bestaet in de verscheidentheid met de schikkinghe der thusschenvallen, ende de eighen plaetsen der zanghvallen.
 - ³21. Ofte de twaelf zanghkreiten genoeghzaem zijn om alle ontroeringhe des gemoedts uyt te beelden. Dan offer meerder getall van noode is.
 22. Van de zanghwijze (*modulamentum* in 't Latijn) dienende tot een alleen zinghende stem ende tot meerder zamenzinghende stemmen. | c |
 23. Van den zamenzangh der stemmen, ende de regulen des zanghmaekings ofte zanghwerks.
 24. Van stemvolginghe, die men fugen ofte vluchtighe naemt, en van stemvallingen.
 25. Van stemzangh, die woorden spreekt, ende zijn maekzel, bestaende in byklanken der sillben wel te spreken, en der woorden beduidzel wel uijt te drukken.

¹ Datering van: <Maijo 1642>.

² Opschrift van Huygens: <Capita opusculi musici quod mihi Bannius conscribit.>

³ <22>.

26. Van de redensnee, dat is afscheidinghe der zanghaere woordtrekken (*periodus*) ofte halve zanghspreuken, welke geschien in de redensnee, met een snipzel, lidt, punten, vraeghteiken, roepteiken, ende diergelijke.

27. Van speeltuijgelicke zangh ende de eighenschapp der speeltuijghen waer te nemen.

28. Waerinne des zanghkunsts volmaektheidt bestaet.

29. Van den waegschael ofte proeffsteen des zanghmaekinghe.

30. Van de algemeine grondstem ende zijn gebruik op allerhandigh speeltuygh.

31. Het slot dezes berichts.

d|

[Bijlage II]

Constitutiones XII circularum musicorum

C		D		E		F		G		A	
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Petulantia		Gravitas seria		Adulatio		Triumphus		Minæ amabiles		Gratiositas Venustas	
S	C	†	D	T	E	S	F	T	g	†	a
T	♭	S	C	†	D	T	E	S	f	T	g
†	A	T	♭	S	C	†	D	†	e	S	f
T	G	†	A	T	♭	S	C	T	d*	T	e
S	F	T	G	†	A	T	♭	S	c	†	d
T	E	S	F	T	G	†	A	T	♭	S	c
†	D	T	E	S	F	T	G	†	A	T	♭
-	C	-	D	-	E	-	F	-	G	-	A
	♭		C		D		E		F		G
	A		♭		C		D		E		F
	G		A		♭		C		D*		E
Hilaritas		Miseria		Lamentatio		Devotio		Speculatio Res divinæ		Modestia	

Species consonantiarum ordine potestatis κατά τό πάθος dispositæ

Semiditonus				Ditonus												
I species		II Species		I Species		II Species										
C	F	fa	S	T	G	D*	sol	T	A	la	†	Haec species alium	E	♭	mi	T
♭	E	mi	T	S	F	C	fa	S	G	sol	T	typum non habet in	D	A	re	†
A	D	re		E	♭	mi			F	fa		diatonico. Nam b, c,	C	G	ut	
												d, sunt in chromatico				

Diatessaron seu Quartæ												
I Species			II Species				III Species					
F	C	fa	S	T	G	D	sol	†	A	e	la	†
E	♭	mi	T	S	F	C	fa	S	G	d	sol	S
D	A	re	†	T	E	♭	mi	T	F	c	fa	s
C	G	ut			D*	A	re		E	♭	mi	

Diapentæ [seu] Quintæ															
I Species				II Species				III Species				III Species			
C	fa	S	Hæc [species]	G	D*	sol	T	A	E	La	†	♭	mi	T	Hæc species
♭	mi	T	non habet	F	C	Fa	S	G	D	Sol	T	A	re	†	non habet
A	re	†	alium typum	E	♭	mi	T	F	C	Fa	S	G	sol	T	alium typum
G	sol	T	in diatonico	D	A	Re	†	E	♭	Mi	T	F	fa	S	in diatonico
F	fa			C	G	Ut		D	A	re		E	mi		

| e |

[Bijlage III]

Robusta Sterck		Temporata Matthe		Mellissima Sacht		Incitissima Oproerige		Seria Ernstige		Blanda Sneker	
C fa	S	* D sol	┆	E la	T	F fa	S	G sol	T	A la	┆
♯ mi	T					E la	T				
		C fa	S	* D re	┆			F fa	S	G sol	T
A la	┆	♯ mi	T		T	* D sol	┆	E la	T		
				C fa	S					F fa	S
G sol	T	A la	┆	♯ mi	T	C fa	S	* D sol	┆	E la	T
						♯ mi	T				
F fa	S	G sol	T	A la	┆			C fa	S	* D sol	┆
E mi	T					A la	┆	♯ mi	T		
		F fa	S	G sol	T					C fa	S
* D re	┆	E mi	T			G sol	T	A la	┆	♯ mi	T
				F fa	S						
C ut		* D re		E mi		F fa		G ut		A re	

- T Signum toni majoris.
- ┆ Signum toni minoris.
- S Signum semitonii majoris.
- * Signum commatis.
- ♯ Signum semitonium minoris 25:1524.
- ✕ Signum diesis harmonicæ 128:125.

| f | Bevat aantekeningen voor de tabel op | d | = [Bijlage II].

Vertaling

Edele heer,

Ziehier van het ⁴boek, waaraan ik werk, de inhoudsopgave van de afzonderlijke hoofdstukken. Zie hoe de volgorde en de samenhang voortkomen uit één dóorlopende redenering, en geef het aan als u denkt dat er iets toegevoegd, weggehaald of veranderd moet worden. Ik heb deels in drukte, deels in rouw geleefd; weinig heb ik kunnen doen aan de voortgang van mijn samenvatting. Intussen heb ik de ⁵liederen aan de drukpers toevertrouwd.

Ik zal u dankbaar zijn als u bij gelegenheid de Engelse ⁶gedichten met uw Nederlandse vertaling zou sturen. Zodra ze hier zijn, zal ik er iets mee doen. Ik heb iets over het gebruik van de zeven noten, of liever lettergrepen ut, re, mi, fa, sol, la, *ci*, dat ik u wil vragen, maar ik zal het tot een andere keer uitstellen, wanneer ik heb vernomen dat u in het legerkamp over wat vrije tijd kunt beschikken. In de tussentijd wens ik u het beste toe, en vraag u dringend mij in uw gewone goedgunstigheid te behouden. Vaarwel. Haarlem, 27 mei 1642.

Uw dienaar,
Joan Albert Ban, 1642.

[Bijlage 1]

^{7 8} Hoofdstuk 1. Wat de wetenschap en de kunst van de muziek is, en wat het onderwerp daarvan is.

2. Over de oorzaken van de muzikale tonen, te onderzoeken op het monochord.
3. Beschrijving van het monochord.
4. De verschillen tussen muzikale tonen [dat wil zeggen: intervallen].
5. Welke kleinere intervallen in grotere zijn vervat.
6. Over de toonladder en de ordening van de toonstappen voor de stem en op alle instrumenten.
7. Over het gebruik van de tonen in het algemeen, en hoe het gemoed daarmee wordt geroerd.
8. Over het effect van geluiden van een ongeleide stem, in verschillende vorm.
9. Over de toonstappen en hun uitwerking.
10. Over de toonsprongen en hun uitwerking.
11. Over de soorten van toonsprongen, en de uitwerking van de afzonderlijke soorten bij het stijgen en dalen van de stem.
12. Over de verdeling van intervallen in kleinere intervallen en hoe men perfecte consonanten van imperfecte kan onderscheiden.
13. Over de kracht van consonante intervallen.
14. Over de kracht van dissonante intervallen.
15. Op welke wijze de hartstochten overeenkomen en verschillen, en op welke wijze de verbeelding wordt geroerd.
16. Welke intervallen dienstig zijn om bepaalde hartstochten van het gemoed uit te drukken in muziek, de verbeelding te roeren en het gemoed te ontroeren.
17. Over de duur en maat, dat wil zeggen, over de maatsoort en het ritme van de betrokken tonen. Eerst over de even maatsoort, de verschillende soorten en het ritme daarvan.
18. Over de driedelige maatsoort, de verschillende soorten daarvan en de ritmes in die verschillende soorten.
19. Wat het eerste roerende beginsel is in de muziek.

⁴ 'Zangh-bericht.'

⁵ *Zangh-Bloemzel* (Ban 1642).

⁶ Huygens' vertalingen van gedichten van Donne.

⁷ Datering van Huygens: <mei 1642>.

⁸ Opschrift van Huygens: <Hoofdstukken van een boekje over muziek dat Ban mij heeft opgesteld.>.

20. Over de twaalf toonsoorten en de eigenschappen daarvan, namelijk muzikale passages om gemoedstoestanden op te wekken. En dat zoiets voortkomt uit de verschillen in de rangschikking van de intervallen en de eigen plaatsen van de cadenzen.
21. Of twaalf toonsoorten voldoende zijn om alle affecten uit te drukken, of dat een groter aantal nodig is.
22. Over de melodie van een enkele stem en over die in samenklank met meerdere stemmen.
23. Over de samenklank en de regels van de muzikale compositie.
24. Over fuga's of imitaties van samenklinkende stemmen, en over cadenzen.
25. Over vocale muziek en de compositie daarvan, om de accenten goed weer te geven en de betekenis der woorden goed uit te drukken.
26. Over de frasering, dat wil zeggen de markering bij muzikale zinsdelen, bij komma's, dubbele punt, punt, vraagteken, uitroepeteken, enz.
27. Over de instrumentale muziek en hoe het de eigen karakter der instrumenten waar te nemen.
28. Waarin de volmaaktheid der muziek bestaat.
29. Wat de weegschaal of de toetssteen voor muzikale compositie is.
30. Over de basso continuo en de toepassing ervan op allerhande instrumenten.
31. Besluit van het werk.

[Bijlage 2]

Samenstelling van de twaalf toonsoorten

C		D		E		F		G		A	
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Vrolijkheid		Ernst		Vleierij		Triomf		Liefdesdreiging		Liefvalligheid Schoonheid	
S	C	†	D	T	E	S	F	T	g	†	a
T	B	S	C	†	D	T	E	S	f	T	g
†	A	T	B	S	C	†	D	†	e	S	f
T	G	†	A	T	B	S	C	T	d*	T	e
S	F	T	G	†	A	T	B	S	c	†	d
T	E	S	F	T	G	†	A	T	B	S	c
†	D	T	E	S	F	T	G	†	A	T	B
-	C	-	D	-	E	-	F	-	G	-	A
	B		C		D		E		F		G
	A		B		C		D		E		F
	G		A		B		C		D*		E
Opgewektheid		Droefenis		Klagelijkheid		Toewijding		Beschouwing Godsdienst		Matiging	

De soorten van consonanten, gerangschikt volgens de kracht van hun werking

Kleine tert				Grote tert											
Eerste soort		Tweede soort		Eerste soort		Tweede soort									
C	F	fa	S	T	G	D*	sol	A	la	†	Deze soort komt in het diatonische geslacht verder niet voor, want B, C en D behoren tot het chromatische	E	♯	mi	T
B	E	mi	T	S	F	C	fa	G	sol	T		D	A	re	†
A	D	re		E	B	mi		F	fa			C	G	ut	

Kwart												
Eerste soort			Tweede soort				Derde soort					
F	C	fa	S	T	G	D	sol	†	A	E	La	†
E	B	mi	T	S	F	C	fa	S	G	D	Sol	S
D	A	re	†	T	E	B	mi	T	F	C	Fa	S
C	G	ut			D*	A	re		E	B	Mi	

Kwint																
Eerste soort				Tweede soort				Derde soort				Vierde soort				
C	fa	S		G	D*	sol	T	A	E	La	†	♯	mi	T		Deze soort komt verder niet voor in het diatonische geslacht
♯	mi	T		F	C	Fa	S	G	D	Sol	T	A	re	†		
A	re	†		E	♯	mi	T	F	C	Fa	S	G	sol	T		
G	sol	T		D	A	Re	†	E	♯	Mi	T	F	fa	S		
F	fa			C	G	Ut		D	A	re		E	mi			

[Bijlage 3]

Sterk		Matig		Het zachtst		Opstandig		Ernstig		Smekend	
C fa	S	* D sol	┆	E la	T	F fa	S	G sol	T	A la	┆
B mi	T					E la	T				
		C fa	S	* D re	┆			F fa	S	G sol	T
A la	┆	B mi	T		T	* D sol	┆	E la	T		
				C fa	S					F fa	S
G sol	T	A la	┆	B mi	T	C fa	S	* D sol	┆	E la	T
						B mi	T				
F fa	S	G sol	T	A la	┆			C fa	S	* D sol	┆
E mi	T					A la	┆	B mi	T		
		F fa	S	G sol	T					C fa	S
T * D re	┆	E mi	T			G sol	T	A la	┆	B mi	T
				F fa	S						
C ut		* D re		E mi		F fa		G ut		A re	

- T Het teken van de grote hele toon.
- ┆ Het teken van de kleine hele toon.
- S Het teken van de grote halve toon.
- * Het teken van het [syntonisch] komma.
- # Het teken van de grote halve toon 25: 24.
- ✕ Het teken van de kleine diëze 128:125.

ELISABETH VON LÖWENSTEIN (DEN HAAG)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS] [VOORN]
4 JUNI [1642]
3011

Samenvatting: Elisabeth heeft een doos en een brief bij Catharina Zuerius afgegeven. Zij zou een theorbe van Mary Woodhouse hebben meegenomen als deze laatste niet ziek was toen zij Londen verliet. Verder spreekt ze haar zorgen uit over de naderende oorlog in Engeland en vertelt ze over haar verstandhouding met de stadhouderlijke familie.

Datering: Het jaartal ontbreekt in de brief. De omstandigheden lijken op 1642 te wijzen, zoals Worp al heeft aangenomen.

Primaire bron: Londen, Brit. Libr., Ms. Add. 15903, fols. 119-120: brief (dubbelvel, 18x29cm, abcd | -; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3011, p. 289: gedeelte (<I think you more ... have no sonn.>), rest samengevat.

Namen: Henri de Beringhen; Frederik Hendrik; Karel I; Ferdinando Knightly; Charlotte de la Trémoille (Lady Stranges); Elisabeth van de Palts; Maarten Snoeckaert van Schauburg; Maria Stuart (Princesse royale); Mary Woodhouse (Lady Stafford); Catharina Zuerius.

Plaatsen: England; Londen; Schotland.

Glossarium: theorb (theorbe).

Transcriptie

Sir,

I was fully resouled to have sent you the leter and box Sieur Martien Snucker gave me so much charge of by Sieur Fardinando Knightly, but now, according to your apointment, I have delivered it to your cousin, being glad of the occation to viset you fin children and hous I was so much obliged to, and so I am, [if] ther was any subjet [that] might make me worthy of your liens and remembrance.

I assure you Mylady Staford dos estim you so much that I never meet with her but our discourse was the most of you and what conserved you. She told me she ment to send you a theorb and to writ, but when I cam away, she was in her bed and I mist of her commands. Nether she nor anybody did think I wold come, when I did. Being Mylady Strange, | b | who was my best frind, was that day to come to London, I put to sea which vext me extremely. I did not see her and her sweet children, but alas a good schip, excelent compaine, a faire wind - for on that night wisht herselfe at The Hague - wear not to be refused.

In England ther is nothing now spoken of but the troblesom war, which is like to be with Scotland, and without the great mercie of God it wil be the ruen of both the kindoms. Thos officers His Highnes hath lent the king, which evrybody says His Maits taks very kindly, wil find the diverence in the order of thes wars, and the disorder is ther.

Sir, give me leave to tel you the joye to be hear whear evrybody sems to be pleased to see me returned hath made me commit what wil sem a great estravagance, which was to writ to His Highnes. I know by the | c | Queen's great persuasion she meant to make herselfe mery, and His Higns' goodnes, being so wel knowen to me, made me take the presumption to do it for the poscrip. I know the Prince wil knowe the hand that writ it. Oblige me so much, I besech you as humbly, to beg my perdon, for the continuance of His Highnes' favour I shal never dout it, having the sam hart and inclination to serve and honour him and those are deare to him. I ever had and it shal ever be my study to expres the humble thankfulnes I owe them in waiting as oft on the Princesse as I can, and praying for His Highnes'es hapie suckesses.

You think me by this tim a very tedious woman that dare trouble you so much. It must I needs tel I think you more a wich then a prophit: otherwas you wold not laid a wager with me that a lady you and I know should have no sonn. But | d | no more of that tel the time I have the honnor to see you then. I am confident al your wichcraft cannot make me estim more then I dou your merites, which oblige me to be more then liens can expres

your humble servante
E. de Lewenstein.

Hage, the 4 June.

I besech you let me know what His Highens dos and whether he have pardoned me. I wil writ no mor French leters fo fear of poscripts, though non can be more Monsieur Beringams servante then I am.

Vertaling

Mijnheer,

Ik was vast besloten u via de heer Ferdinand ¹Knightly de brief en de doos te zenden die de heer Maarten Snoeckaert [van Schauburg] mij had gegeven met de opdracht die bij u te bezorgen, maar nu heb ik, in overeenstemming met uw aanwijzingen, die afgegeven bij uw nicht [Catharina Zuerius], verheugd over de gelegenheid uw voorbeeldige kinderen en uw mooie huis te bezoeken, zoals ik dat zeer verplicht was en ben, als er iets is dat mij uw woorden en herinnering waardig kan maken.

Ik verzeker u dat ²Lady Stafford u zo hoog acht dat wij elkaar nooit kunnen ontmoeten zonder het meestal over u te hebben en over wat u aangaat. Zij vertelde mij dat zij u een theorbé wilde sturen en schrijven, maar toen ik bij haar kwam lag ze in bed en kon ik haar opdrachten niet in ontvangst nemen. Noch zij noch iemand andere verwachtte mijn komst op het moment. Terwijl ³Lady Stranges, mijn beste vriendin, die dag naar Londen zou komen, ging ik naar zee, wat mij zeer dwars zat. Ik zag noch haar noch haar lieve kinderen, maar - helaas - een goed schip, uitstekend gezelschap [en] een meewind die door iemand die zichzelf in Den Haag wenste niet konden worden geweigerd.

In Engeland wordt slechts gesproken over die nare oorlog met Schotland die op het punt staat uit te breken, en die zonder de grote genade Gods de ondergang van beide koninkrijken zal zijn. De officieren, die Zijne ⁴Hoogheid aan de ⁵koning heeft uitgeleend - wat Zijne ⁶Majesteit zeer waardeert, naar iedereen zegt - zullen het verschil in de manier van oorlogvoeren bemerken, en de wanordelijke manier die daar [in Engeland] is.

Mijnheer, sta mij toe dat de vreugde om hier te zijn, waar iedereen blij lijkt te zijn mij terug te zien, mij iets heeft laten begaan wat een grote uitspatting zal lijken, namelijk te ⁷schrijven aan Zijne Hoogheid. Ik weet door de grote overredingskracht van de ⁸koningin dat zij zichzelf vrolijk wilde maken, en de goedheid van Zijne Hoogheid, die zo goed bekend is, deed mij de vermetelheid nemen dat te doen met het postscriptum. Ik weet dat de ⁹prins de hand zal herkennen die het schreef. Verplicht mij, zo verzoek ik u nederig, om voor mijn vergiffenis te pleiten, want ik zal nooit twijfelen aan het voortduren van Zijne Hoogheids gunst, omdat ik hetzelfde hart en dezelfde inborst heb om hem en hen die hem lief zijn te dienen en te eren. Het was altijd mijn streven en het zal het altijd zijn mijn nederige dank die ik hem verschuldigd ben te tonen door de ¹⁰prinses te dienen zo vaak ik kan, en te bidden voor de goede afloop van Zijne Hoogheids ondernemingen.

U moet mij nu een heel vervelende dame vinden, die u zozeer durft lastig te vallen. Maar ik moet u vertellen dat ik denk dat u eerder een heks dan een profeet bent; anders had u geen weddenschap met mij afgesloten dat een dame [***] die u en ik kennen geen zoon zou krijgen, maar niet meer hierover totdat ik de eer heb u te

1. Knightly was officier in het Staatse leger.

2. Mary Woodhouse.

3. Charlotte de la Trémoille (1599-1664), de vrouw van James Stanley (1596-1651), lord Stranges, later graaf van Derby.

4. Frederik Hendrik.

5. Karel I.

6. Karel I.

7. Postscriptum bij een brief van Elisabeth van Bohemen aan Frederik Hendrik, mei 1642? (verloren?).

8. Elisabeth Stuart, de 'winterkoningin.'

9. Frederik Hendrik.

10. Maria Stuart.

ontmoeten. Ik ben er zeker van dat al uw toverkracht mij uw verdiensten niet meer kan doen hoogachten dan ik al doe, wat mij verplicht meer dan woorden kunnen uitdrukken te zijn

uw nederige dienaar
Elisabeth von Löwenstein.

Den Haag, 4 juni [1642].

Ik verzoek u mij te laten weten wat Zijne Hoogheid doet en of hij mij heeft vergeven. Ik zal geen Franse brieven meer schrijven, uit vrees voor postscripta, hoewel niemand meer de heer [Henri de] Beringhens dienaars kan zijn dan ik ben.

CASPAR BARLÆUS (DEN HAAG)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [VOORN]

8 JUNI 1642

3015

Samenvatting: Barlæus legt Huygens een Beverwijkse zaak voort, vertelt dat hij in Den Haag is, dat hij en anderen Huygens later het jaar te Muiden verwachten, enz. Hij hoopt dat Huygens te midden van het oorlogsgewoel ook nog zijn lied zal laten horen.

Bijlage: Van Mijerop aan Frederik Hendrik.

Door Huygens beantwoord op 1 augustus 1642 (Worp 3, nr. 3087, pp. 322-323).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (enkelvel, 21x31cm, a | -; autograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten 4, nr. ***, p. 305 : <<<<

— Worp 3, nr. 3015, pp. 291-292: volledig.

Namen: Frederik Hendrik; Hugo Grotius; Pieter Corneliszoon Hooft; Constantijn Huygens jr.; Christiaan Huygens; Pieter van Mijerop; Maria Tesselschade Visscher; Joachim van Wickevoort.

Plaatsen: Beverwijk; Friesland; Muiden.

Titels: 'Meteorologia' (Huygens 1642; gedichten); *Via ad pacem ecclesiasticam* (Grotius 1642).

Glossarium: barbiton (lier); lituus (trompet); melos (lied); tympanum (trommel).

Transcriptie

Nobilissimo clarissimoque viro Domino Constantino Hugenio, Equiti, Zulechemi Domini, etc. Caspar Barlæus salutem plurimam dicit.

Nobilissime Hugeni,

Mitto ad te epistolam Prætoris Beverwicensis, quâ respondet rescripto Celsissimi Principis ad libellum supplicem, quo culpæ venia petitur in causâ homicidii perpetrati ante triennium et ultra. Sub præsentis Prætoris non est commissum facinus, et qui præcessit Prætor obiit. Repertæ tamen litteræ defuncti Prætoris, quas ad Principem mittere voluit, ex quibus facilè intelliget Princeps, quid de facto omni statuendum sit. Ego, solâ ductus misericordiâ pauperis et misellæ feminæ, quæ à marito exule avulsa per annos plurimos fuit, intercedo rogoque Nobilitati Tuæ, ut apud Principem id effectum det, quod ut fiat à clementiâ et lenitate Principum minimè fuerit alienum.

Sum jam per ferias Pentecostes Hagæ, apud nobilissimum Vicofortium, ut et ipsum et amicos alios invisam, etiam filios tuos. Satrapa Muydensis in Frisiam abiit. Te sub finem æstatis, ubi castra dissolvit autumnus, Muydæ expectamus. Non aberit Alcmariana καρτερογνώμων. Ita statuit, paucis articulis opus esse ad fidem, et quæ ab ecclesiâ Romanâ habet, ab antiquorum esse ritu et consuetudine. Reliqua non pertinent ad curam et anxium examen laicæ matronæ. Erranti valdè blanditur Grotiana declaratio, cujus autoritate mota dimoveri ab instituto ægrè poterit. Virgulas tuas et voces acriores æquissimo animo fert, imo illas ipsas, morigerorum liberorum instar, osculari se ait.

Epigrammata, quæ nuper misisti, tum certi, tum incerti autoris, in deliciis nobis sunt. Mirum, si non novum aliquod meteororum genus sis scripturus in castris. Amant nasci epigrammata, non sollicitè conquiri. Quibus casus sorsque argumentum præbet, optima puto. Sed rursus moneo: collige in unum, ut acuminibus tuis acuantur plures. Malum, pejus, pessimum absit ut adscribam benè natis versibus. Mediocritatem boni epigrammatis excessisti, et in excessu positus proficis. Nos, dum à nobis abes, non sinemus vel litteris, vel creberrima tui mentione, vel salutaribus potiunculis, memoriam tui exstingui.

Valè, vir maxime, et inter castrorum strepitus et tympana et lituos Apollinis subinde barbiton arripe et melos tuum insere terribilibus machinarum bombis. Salutat te nobilissimus Vicefortius, hospes meus. Hagæ-Comitis, VIII Junii 1642.

Vertaling

Caspar Barlaeus groet de edele en beroemde heer Constantijn Huygens, ridder, heer van Zuilichem, enz.

Edele Huygens,

Ik zend u de ¹brief van de ²schout van Beverwijk, waarmee hij reageert op het ³antwoord van de ⁴prins op zijn ⁵verzoekschrift, waarin hij vergiffenis van zijn schuld vraagt in een moordzaak van meer dan drie jaar geleden. De misdaad is niet begaan onder de huidige schout, en de vorige [***] is gestorven. Er is echter een ⁶brief van de overleden schout gevonden, die hij aan de prins wilde sturen, waaruit de prins gemakkelijk zal begrijpen wat over het gehele gebeurde moet worden besloten. Ik, geleid door louter medelijden met die arme en ongelukkige vrouw [***], die voor verschillende jaren van haar man [***] met geweld was gescheiden, kom tussen beide en vraag u dat u bij de prins teweeg brengt dat wat het meest eigen is aan de clementie en souplesse van vorsten.

Ik ben al vanwege Pinksteren te Den Haag, bij de edele [Joachim] van Wickevoort, om hemzelf en andere vrienden en ook uw ⁷zoons op te zoeken. De ⁸drost van Muiden is naar Friesland vertrokken. Wij verwachten u te Muiden aan het einde van de zomer, wanneer de herfst het legerkamp doet opbreken. De ⁹‘machtige’ Alkmaarse ⁹‘scheidrechter’ zal niet ontbreken. Zij heeft besloten dat zij voor het geloof weinig artikelen nodig heeft, en dat wat zij van de Roomse Kerk heeft volgens oude rite en gewoonte is. Het overige is niet van toepassing op de genezing en het bezorgde onderzoek van deze lekenmevrouw. De ¹⁰verklaring van [Hugo] de Groot komt deze dwalende goed van pas, door wiens autoriteit gedreven zij niet gauw van haar voornemen zal terugkomen. Zij verdraagt met gelijkmatig gemoed uw speldenprikken en de scherpere stemmen; zij zegt zelfs dat zij ze kust als gehoorzame kinderen.

De puntdichten die u onlangs stuurde, zowel van een genoemde als een ongenoemde auteur, vinden wij verrukkelijk. Ik ben benieuwd of u in het legerkamp iets nieuws zult schrijven van het soort van de ‘Meteorologia.’ De puntdichten houden ervan te ontstaan, niet opzettelijk te worden gemaakt. Ik houd die voor de beste waaraan het toeval en het lot het onderwerp verschaffen. Maar ik raad u noegens: breng ze bijeen, zodat meerderen worden gescherpt door uw scherpzinnigheden. Het slechte, het slechtere en het slechtste moge afwezig zijn, zodat ik mij richt tot goed geboren verzen. U hebt de middelmatigheid van het goede epigram overstegen, en presenteert uzelf als geplaatst op een voetstuk. Wij, zolang u niet bij ons bent, zullen òf door brieven òf door u vaak te noemen of door op u te drinken de gedachte aan u niet laten uitdoven.

Gegroet, grote heer, en grijp temidden van het lawaai van het kamp en de trommels en trompetten dikwijls naar de lier van Apollo en voeg uw lied tussen het verschrikkelijke gedreun van het oorlogstuig. De edele Wickevoort, mijn gastheer, groet u. Den Haag, 8 juni 1642.

-
1. Van Meijrop aan Frederik Hendrik, ...
 2. Pieter van Mijerop.
 3. Frederik Hendrik aan Van Mijerop, ...
 4. Frederik Hendrik.
 5. Van Mijerop aan Frederik Hendrik, ...
 6. Vorige schout van Beverwijk aan Frederik Hendrik, ...
 7. Constantijn jr. en Christiaan Huygens.
 8. Pieter Corneliszoon Hooft.
 9. Maria Tesselschade Roemersdochter Visscher.
 10. Hugo de Groot, *Via ad pacem ecclesiasticam* (Amsterdam: Joan Blaeu, 1642).
-